

**Antoni
Vidal Ferrando**

—

**per
Miquel Àngel
Vidal**

dos mil vint-i-quatre

Retrats. Núm. 38

**Antoni
Vidal Ferrando**
—
per
Miquel Àngel Vidal

Retrats. Núm. 38

Antoni Vidal Ferrando

I	9
II	35
III	51
IV	81
Bibliografia de l'autor	111
Bibliografia consultada	115

Hi ha una equació que lliga totes les arts: l'aventura de posar la passió al servei de la llibertat humana i del coneixement. Després, la música és pels qui estimen els sons, la pintura pels qui estimen els colors, la literatura pels qui estimen les paraules.

ANTONI VIDAL FERRANDO

I

*Virgo regia. Vaig sorgir d'un temps,
d'un poble adust, fillol de la postguerra.
Són com crancs de forat, agres taronges,
els meus vuit pams sembrats damunt la terra.*

Amb aquests versos autobiogràfics inicià Antoni Vidal Ferrando la seva singladura poètica de caràcter públic. Són uns versos escrits a la joventut i que encapçalen el seu primer llibre de poemes editat, *El brell dels jorns*, i parlen del seu naixement en plena postguerra. Era el dia 9 de setembre de 1945, en un pis del carrer des Majoral de Santanyí. Fill de n'Andreu Vidal Vidal i de n'Antònia Ferrando Portell, un matrimoni humil, feiner i honest. N'Andreu Vidal fou home de mar. Des de jove va viure embarcat, primer com a grumet, llavors de mariner i de contramestre, fins que devers els quaranta anys es va fer

patró de cabotatge. Va navegar en molts de vaixells i va recalcar en els ports més importants del sud de França, del llevant peninsular i del litoral nord-africà. També va formar part de tripulacions dedicades al contraban i patí un naufragi que el conduí a Constantinoble «a bord d'un vaixell noruec que els havia rescatat de la ira d'una paorosa tempesta».¹ Durant la Guerra Civil, els revoltats l'obligaren a ingressar a les seves files i anar a un dels fronts d'Andalusia, que abandonà per passar a les tropes republicanes. Acabada la guerra, fou empresonat nou mesos al penal de Cartagena. Va patir, com tota la seva família, les represàlies franquistes: els seus pares, els padrins de n'Antoni, varen estar tancats a Can Mir i a Can Sales, i a un germà de l'avi patern, que s'acabava de jubilar de sergent de la guàrdia civil, el trobaren mort a trets a una cuneta poc temps després del cop d'estat militar.

N'Andreu Vidal passava llargues temporades a la mar i a cops estaven mesos sense veure'l. El fet que n'Antoni fos fill únic, surat amb l'absència del pare (si més no de manera esporàdica), el va convertir en «un nin emmarat».² N'Antònia Ferrando «era una dona sensible, sociable, generosa, passadora de

pena. Una dona intel·ligent i de caràcter». A causa de la professió del seu marit, «tothora vivia pendent dels canvis de temps i de l'arribada de l'encarregat de repartir els telegrams. Perquè mon pare, cada vegada que tocava port, ens enviava un telegrama, tots redactats amb els mateixos termes: “Llegado bien. Besos. Andrés”». A més de portar la casa i surar el fill, n'Antònia Ferrando brodava per poder afegir unes pessetes al sou intermitent que portava el marit en tocar terra.

L'ambient, en els primers anys de vida de n'Antoni al poble, era de carestia i de misèria. No hi havia clavegueram, ni aigua corrent, ni cap comoditat. «Allò pareixia l'època medieval: rogatives, parts de rosari, mutilats de guerra, cans rabiosos, els femers i els animals dins les cases, malalties contagioses, captaires que demanaven almoïna, gitanes que deien la bonaventura. La major part del dia no hi havia llum, que s'encenia a entrada de fosca i s'apagava a les dotze del vespre...».³ Quadre que es pot completar amb el món pagès que s'ha perdut, que evoca a «Escriure en una illa»: «He conegut els motors de clovelles, les cartilles de racionament, els llums d'oli, els fanals de carbur, el pa amb saïm, el gust exòtic de la regalèssia, els últims vells-marins d'aquests in-

¹ VIDAL FERRANDO, Antoni: *Amors i laberints*, Muro: Ed. Ensiola, 2010, p. 121. Aquesta anècdota apareix a la novel·la *Les llunes i els calàpets* protagonitzada per l'avi Simó.

² Part de la informació que usam en aquesta biografia està extreta del meu llibre *Antoni Vidal Ferrando. La mà de l'escriptor* (Palma: Lleonard Muntaner, 2021). Els fragments que van entre cometes, si no s'explica altra font, procedeixen d'aquest text.

³ Una cosa semblant diu al vídeo *Antoni Vidal Ferrando de «Veus literàries»*, escrit i dirigit per Agustí Espriu (Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, 34, 2005-2010), disponible al Canal AELC de YouTube.

drets de la Mediterrània, la primera penicil·lina que duien de Tànger de contraban, trens de fusta lentíssims, les mules traient aigua amb catúfols, les dones que cantaven mentre feien blavet, els homes picant pedra, i aquells cilindres paquidèrmics aplanant el trespol per asfaltar els carrers».⁴

D'infant n'Antoni va ser un nin malaltís. Passava molts de dies al llit. Als tres anys gairebé mor d'una colitis que es va fer crònica. Salvà la vida gràcies a un curandero del barri de Santa Catalina a Palma. També, abans de la primera comunió, va patir una nefritis que el va tenir setmanes al llit amb febre. Com que la febre no minvava malgrat les injeccions de penicil·lina, la mare acudí altre cop al curandero de Santa Catalina que li preparà unes herbes que la feren desaparèixer. Tot i recuperar-se, va haver de fer un règim estricte durant molt de temps. Fins al punt que el dia de la seva primera comunió, dia 26 de març de 1953, mentre la família ho celebrava, ell va haver de menjar pancuit.

D'aquella època és el record que conta a «La terra de Moriah»,⁵ en què a la processó de Setmana Santa li tocà representar el paper d'Isaac: «durant tot el trajecte pels carrers en penombra del centre de la vila, vaig caminar mig d'esma, abatut, com si realment em duguessin a degollar». I conclou aquella

escena amb aquestes paraules: «aquell dia vaig pensar, per primera vegada, que el món és injust i que l'home està indefens amb els seus somnis, amb els seus compromisos i les seves pors».

A pesar d'aquest pensament, de viure a una època de misèria i estretor, de les malalties, n'Antoni no va ser un nin infeliç. «Jo no em vaig sentir mai desgraciat. Mumare es treia el menjar de la boca per donar-me'l a mi. Vaig ser molt de temps la jugueta de les àvies i de les meves ties. Els nostres veïnats eren molt amables i jo entrava dins ca seva com si fos ca nostra. M'agradava llegir i m'agradava jugar i ben aviat vaig tenir amics, alguns dels quals m'han durat tota la vida.» Els jocs d'aquella època eren ben senzills i habitualment amb instruments simples i rudimentaris: «jugàvem a bolles, a fer ballar baldufes, als quatre cantons, a fer volar miloques, a rompes –que eren tapadores de caps de mistos– i a jocs una mica més moguts, més tumultuosos. Com lluites d'espases, futbol, piola cap de suro, a coloms i falcons, a tocar téntol, a descarregar pebre...». Va jugar molt pel carrer com era habitual per aquella època sense cotxes ni perills per als infants, però també «a ca un vicari de caràcter afectuós, don Guillem Dameto, que sempre tenia les portes obertes i un munt de tebeos i jocs de taula: dames, escacs, pinacle, dominó (...). Quan feia bon temps, el vicari ens llegia rondalles a la fresca i, qualque vegada, ens duia

4 *Op. cit.* VIDAL FERRANDO, Antoni: *Amors i Laberints...*, p. 123.

5 *Op. cit.* VIDAL FERRANDO, Antoni: *Amors i Laberints...*, p. 8-9.

d'excursió amb les bicicletes o venia amb nosaltres a jugar a futbol. A la rectoria, també hi havia una sala de jocs: sobretot ping-pong i futbolí».

Quant a l'educació, l'escola de Santanyí, com totes les del país «era una escola integrista destinada fonamentalment a enaltir les virtuts i l'ideari del nou règim. Les aules, les presidia un santcris i un retrat del general Franco. A l'hora de llegir i escriure o de donar la lliçó sempre ho fèiem en castellà, però en temps de pati només senties parlar en català i a dins les aules també hi parlàvem sovint (...). Me'n record d'haver cantat el *Cara al sol* i d'haver format per hissar la bandera espanyola. Però no ho fèiem amb gaire freqüència. Almanco el temps que jo vaig estar escolaritzat, més o menys fins als deu anys». N'Antoni va ser un bon estudiant: «sempre m'ha agradat estudiar i he tengut facilitat per aprendre. Aleshores no passàvem curs segons l'edat, sinó segons el nivell de coneixements; i jo, als nou o deu anys, ja anava al curs dels grans. Quan ho pens, no puc dir més que lloances de la majoria dels meus mestres. Ells prou en tenien d'haver de sobreviure en aquelles condicions, maltractats i mal pagats pels governs obscurantistes de la dictadura».

De tant en tant, la monotonia dels dies a classe, dels moments d'oci pels carrers de la vila o de la serenitat de la vida familiar, tenien un nou al·licient: l'arribada del pare, al qual n'Antoni enyorà i idea-

litzà durant tota la infància. «Esporàdicament i per motius diversos, quedava qualche temporada a terra. En algun d'aquests intervals vàrem anar a viure a Palma a un pis que ens deixaven uns oncles, i jo record haver estat amb ell al circ, a la lluita lliure, al cinema, a les curses de cans llebrers o a les curses de bicicletes del velòdrom. Una vegada em va dur als toros. Però no hi tornarem més perquè, a tots dos, l'espectacle ens feria la sensibilitat. Un altre record que tenc de mon pare és el de quan em veia temorenc per algun motiu i em deia: “¿I ara de què tens por? ¡No passis ànsia, home! ¿Que no som aquí jo?”». Llavors es tornava a embarcar i n'Antoni va haver d'aprendre a prescindir en la vida diària de la figura paterna.

Com tots els al·lots d'aquella època anava cada diumenge a missa i a les tedioses festes oficials. Acudia, mudat i polit, a oficis solemnes inacabables i avorridíssims. En canvi, «la festa per excel·lència», de la que més gaudia, era la de les matances del porc, que feien a casa els avis o d'algun oncle. També el dia de la Fira, que a Santanyí solia ser el tercer disabte d'octubre. «Aquell dia els pares i els familiars més pròxims et feien regals o et donaven doblers perquè poguessis comprar qualche capritx. A mi m'agradava anar a les torroneres a comprar torró fluix i un bocí de coco. També jugava als diferents jocs que hi havia per les casetes dels venedors». En

definitiva, diversions senzilles de què n'Antoni i els seus amics gaudien intensament.

La vida, tanmateix, no era gens fàcil en aquell món resclosit del franquisme i el nacionalcatolicisme. «Sempre et senties amenaçat, sempre tenies por d'anar a l'infern, por dels càstigs d'algun superior o que els al·lots més grans et volguessin pegar; escrivies als Reis i no et duïen quasi res del que els demanaves. Per si no n'hi hagués prou, tot estava prohibit. O perquè era pecat o perquè el batle no ho volia o perquè ho deia el rector de la parròquia.»

Un altre gran plaer fou la lectura. La infància malaltissa el portà en les llargues hores de convalescència a entretenir-se llegint. Primer llegí tebeos i, llavors, llibres. La lectura fou un refugi i un consol a tantes hores d'avorriment i inactivitat. Els llibres vengueren sobretot de la mà d'uns enquadernadors catalans que estiuejaven a Santanyí. A l'escola no hi havia cap biblioteca, a casa seva tampoc no hi havia llibres, sols un exemplar del *Quixot* que va començar un munt de vegades, però no va «aconseguir acabar-lo mai». A partir dels deu anys aquests amics de Barcelona li regalaven alguns llibres que va llegir voraçment, com *Las mil y una noches*, en la versió d'Antoine Galland, *La isla misteriosa* de Verne, els *Viajes de Gulliver* de Swift, *Moby Dick* de Melville, així com alguns altres.

Els mestres, que s'havien adonat que n'Antoni tenia facilitat per estudiar i li agradava molt llegir,

insistiren als pares perquè continuàs amb els estudis. Tot i que la mare se sentia afalagada, el pare no ho veia clar: amb els seus sous humils no pareixia possible que poguessin donar carrera al seu fill (*ni carrera ni carreró*, deien molts de pares d'aquella època quan se'ls plantejava el dilema), però n'Antònia, enèrgica, hi insistí fins que el pare claudicà. Així que, després de l'educació primària, feu l'examen d'ingrés de Batxillerat a l'Acadèmia Mayol de Palma en el qual aconseguí la màxima nota.

Pel setembre de 1955 començà els estudis de batxillerat elemental com a alumne lliure. El 1956, l'any de la neu, fou d'alguna manera iniciàtic. N'hi ha moltes de referències, a la seva obra. Va ser aquell mes de febrer en què va veure per primer cop la neu. «La mare em va venir a despertar de bona hora (...) em va dir: “Fes via, aixeca't i veuràs una cosa!”. Després la mare no va esperar que saltàs del llit. Amb una tendresa dringadissa, m'embolicà amb una manta i em va dur, en braços, a mirar caure la neu des de darrere les vidrieres de ca nostra. A vegades la felicitat són aquests petits moments.»⁶ També fou l'any que a l'estiu va acudir al campament de la Victòria, «un autèntic camp d'adoctrinament feixista» on va prendre consciència del que era el règim de

⁶ *Op. cit.* VIDAL FERRANDO, Antoni: *Amors i laberints...*, p. 85. Les cites posteriors d'aquest paràgraf també provenen de la mateixa font (p. 88-90).

Franco, i també que el país vivia, com el campament, un clima irrespirable de fanatisme ideològic. Va tornar al poble, després de quinze dies, «amb una cama plena de bonys malignes. Del dolor que em provocaven no podia ni dormir. Purulències al cos i purulències a l'ànima. No hi vaig tornar mai més».

Els dos primers anys de batxillerat com a alumne lliure, igual que altres companys del poble, els preparà a Santanyí amb el mestre Joan Bover, «un home intel·ligent i comprensiu, d'una excel·lent memòria, que havia sofert severes represàlies del règim. Don Joan ens preparava de totes les assignatures i llavors nosaltres –devers mitja dotzena– en arribar el juny, ens anàvem a examinar com a alumnes lliures al col·legi Fra Joan Ballester de Campos. Però, quan havíem de fer tercer, don Joan ja ho va trobar massa pesat i va decidir deixar-ho anar. Aleshores, vaig tenir la sort que dos mestres joves i competents, don Joan Montserrat i don Pep Bonet, juntament amb el vicari del poble, don Andreu Julià Rosselló, es decidissin a substituir-lo. Es repartiren les assignatures, atenent a les seves afinitats, i ens feien les classes quan tenien temps lliure, cadascú a casa seva». N'Antoni seguia mostrant aptituds i bona predisposició pels estudis i seguia llegint molt. Als tretze anys, quan havia acabat el quart curs de batxillerat i preparava l'examen de revàlida, escriví els seus primers versos. En castellà, evidentment.

Era un pas lògic perquè tota la seva educació i totes les lectures que havia fet fins aleshores eren en aquesta llengua. L'únic contacte amb la literatura autòctona eren les *Rondaies mallorquines* de Mossèn Alcover, que sobretot coneixia per transmissió oral.

Fou el moment en què es plantejà per primer cop en la vida «la possibilitat d'arribar a ser escriptor [...] Entre les tasques que el mestre ens havia encomanat, hi havia la possibilitat de triar no sé quin tema de redacció o escriure un sonet. Aleshores em vaig decantar per la segona opció. Va ser una experiència iniciàtica». El resultat fou un sonet de caire machadià que es reproduïx a «El meu primer poema».⁷ «Aquell dia vaig començar a veure que la literatura és una malaltia. Però també bellesa, llibertat, dissidència, ritm, coneixement» i va tenir «la sensació que ja no podria prescindir més del frenesí dels seus efectes».

Durant l'estiu, després d'haver aprovat l'examen de revàlida seguí llegint i escrivint alguns versos a Santanyí. Així com també jugar i divertir-se amb els seus amics. Llavors, com que des de ben petit tenia clar que la carrera que l'atreïa era la de mestre, es presentà i aprovà l'ingrés a Magisteri. També es matriculà sense traves com a alumne lliure.

Fou per aquesta època que va veure per primer cop la que seria el gran amor de la seva vida,

⁷ Op. cit. VIDAL FERRANDO, Antoni: *Amors i laberints...*, p. 57.

na Rosa de la Iglesia. «Me'n record de la primera vegada que em vaig fixar en ella. No feia gaire temps que havia vingut a viure a Santanyí, on havien destinat son pare, que era brigada de la guàrdia civil. Jo anava a preparar l'ingrés de Magisteri a un edifici que hi havia devora casa seva. Un dia que ella passava per allà davant, amb els cabells entrunyellats en dues cues, una falda curteta i dos ulls verds lluminosos (no devia tenir més de deu anys) vaig pensar: "Deu ser la nina més guapa del món"», però de fet no creuaren ni una paraula fins molt més endavant.

N'Antoni preparà el primer curs de Magisteri a Santanyí i, quan pel juny de 1960 va anar a examinar-se, es trobà amb la desagradable sorpresa que per edat (encara tenia sols catorze anys) no li permetien fer l'examen. Així que es va haver de tornar a matricular de primer i aquell setembre es va traslladar a Palma per seguir les classes com a alumne presencial. Residí a casa d'uns oncles que vivien a uns baixos al carrer de Medina, en el barri de la Llotja. Tot i costar-li una mica acostumar-se a la vida a la ciutat, li agradava «aquell barri senyorial i mariner». Entre setmana acudia a classe a l'edifici de l'actual institut Joan Alcover, a l'avinguda Alemanya, que era on estava ubicada aleshores l'Escola Normal, mentre que els caps de setmana i les vacances tornava a Santanyí.

Aquell mateix any va guanyar el concurs de redacció del quinzenal *Santanyí* sobre el tema «Idees per atreure el turisme» i el text aparegué a les pàgines de la publicació.⁸ Fou l'inici de la relació, encara molt incipient, amb Bernat Vidal i Tomàs, apotecari erudit i guia espiritual de la generació dels 50, que mitjançant el *Santanyí* i les tertúlies a la rebotiga de la farmàcia va ser un far en aquella època fosca de la nostra cultura. Llavors, el darrer dia de l'any publicà al quinzenal la seva primera col·laboració titulada «La voz de su amo». A partir d'aquesta època, amb tan sols quinze anys, va participar en algunes de les tertúlies de l'apotecari, més com a espectador que protagonista: «Tímid, cohibit, magritxol, sempre insegur, com si anàs a combregar en pecat mortal». També publicà, esporàdicament, articles al quinzenal. Amb el temps, Bernat Vidal es convertí en el seu gran mestre i el que l'influí (com a n'Antònia Vicens) perquè usàs la llengua pròpia en lloc del castellà per a la creació literària. La cosa va anar així: un dia n'Antoni deixà a l'apotecari una plagueta de versos i li'n demanà l'opinió. En haver-los llegit, Bernat Vidal «em va venir a dir que allò, com exercici, ja li semblava bé, però que jo encara n'havia

⁸ VIDAL MUNAR, Isabel: *Bernat Vidal i Tomàs i el quinzenal Santanyí*. Palma: PAMSA-UIB, 2016. Tota la informació sobre les col·laboracions al quinzenal *Santanyí* estan extretes d'aquest estudi.

d'aprendre i llegir molt, si qualque dia volia ser poeta. A continuació, amb bones paraules em convidà a abandonar el castellà i mirar d'escriure en català». Així ho començà a fer, tot i que amb gran esforç, com pràcticament tots els escriptors nascuts a la postguerra perquè fins aleshores tot el seu bagatge cultural havia estat sols en castellà. Com podem veure amb les seves lectures fins aquell moment: «entre els tretze i els setze anys, endemés de devorar un caramull de novel·les de pistolers i policiaques, vaig conèixer Bécquer i Espronceda. De Bécquer em sabia gairebé la meitat de les rimes de memòria. Igualment em varen impactar *Los miserables* i *Nuestra Señora de París*, de Victor Hugo, *Viaje a la Alcarria*, de Camilo José Cela... Però el meu gran descobriment va ser García Lorca. Als setze anys, mentre feia llit a causa dels meus atacs d'asma, vaig devorar la seva obra completa que, l'any seixanta, havia publicat l'editorial Aguilar. Ara pens que el meu concepte actual de literatura va néixer quan vaig conèixer Lorca. Fins aleshores jo era un enamorat de les històries. A partir d'ell em vaig enamorar de les paraules».

El fet de publicar al *Santanyí* l'article «Meditacions de primavera» per l'abril de 1964, el primer en la nostra llengua, demostra que ja s'estava produint, lentament, el procés de conversió lingüística que, també evidentment, implicà la poesia. Bernat Vidal

no sols l'ensenyà a estimar la llengua pròpia, sinó també estimar el país, l'art i la cultura, i sobretot a ser autocrític.

Per la seva banda, Blai Bonet, a qui va conèixer el 1963, li va contagiar l'ambició literària. Blai residia a Catalunya i passava algunes temporades a Santanyí. Tot aprofitant una d'aquestes estances, n'Antoni i un amic, en Marc Bonet, que ja havien llegit alguns dels seus poemaris i el tenien com un dels grans referents de la literatura catalana contemporània, el visitaren. «Entrar a can Blai i veure'l i sentir-lo em va fer la mateixa sensació que assistir a una funció de teatre. Ell, més que dialogar, s'exhibia. Moltes vegades he pensat en el que vaig llegir més endavant –ja no sé on que en Blai va dir o va escriure: “jo faig teatre fins i tot quan estic tot sol”». Tanmateix, era molt cordial, molt enginyós, molt divertit. En una de les ocasions que el visitaren, n'Antoni li deixà alguns poemes que Blai Bonet li retornà corregits en la següent trobada. La lectura més profunda de Blai Bonet va ser, per a n'Antoni «com una mena d'il·luminació». S'adonà, com li deia Bernat Vidal, «que les mateixes meravelles que es feien en castellà es podien fer en català».

Va superar sense problemes els tres cursos de Magisteri. «Hi havia un munt d'assignatures, devers una dotzena per curs (...). Els dos darrers vaig estu-

diar amb beca. No és que em matàs de posar colzes ni que tengués unes notes molt brillants, però em sortia una mitjana de notable». La vocació de mestre i el fet que l'educació el preocupava es fa palès a l'article «La Juventud» que va publicar al *Santanyí* pel novembre de 1962.

També el marcà el viatge d'estudis a Castella per Setmana Santa de l'any següent amb els companys de Magisteri. El promotor fou Melcior Roselló, «un dels escassos professors competents» que va tenir «a la grotesca Escola Normal de principis dels anys seixanta». Era un enamorat de la poesia dels germans Machado i encomanava als alumnes aquesta passió, a més de l'amor per l'ensenyament. Visitaren Soria i, fins i tot, el cementiri de l'Espino on hi ha la tomba de Leonor Izquierdo. N'Antoni, que ja coneixia l'obra de l'autor de *Campos de Castilla* i que l'havia influït força a la seva primera etapa poètica, gaudí molt d'aquell viatge i en quedà vivament impressionat.

Cal dir també, com afirmà més endavant, que «pels de la meva generació, Lorca i Machado, endemés de dos grans poetes, eren dos mites que personificaven la lluita per la llibertat i ens recordaven la brutalitat de la dictadura franquista».⁹ A l'època que

⁹ Fragment extret de «La Guerra civil com a motiu literari», ponència inèdita llegida a les Jornades de Memòria Històrica d'Alaró (2014).

Machado i Lorca foren lectura de capçalera, també llegí altres poetes, com Juan Ramón Jiménez, Pablo Neruda i Miguel Hernández. També llegia assaig tal com li havia suggerit Bernat Vidal. Especialment li interessava Miguel de Unamuno, però feu un bon tast d'Ortega y Gasset, Gregorio Marañón i Jaime Balmes. Quant a narrativa, novel·les com *El gatopardo* de Lampedusa, *Trópico de cáncer* de Henry Miller (que li prestà Blai Bonet), *La peste* d'Albert Camus... Les inquietuds diverses el portaven a una certa anarquia en les lectures, però mai no deixaven de ser intenses i apassionades.

Va aprovar la revàlida de Magisteri amb desset anys. Tot d'una que va haver acabat aquests estudis, conscient que la seva vocació pedagògica era ferma, començà a preparar oposicions. S'hi dedicà durant tot un any acadèmic sencer, encara que «els tres darrers mesos –d'abril a juny– vaig anar a fer de mestre interí a l'escola de pràctiques del Magisteri, l'Aneja en dèiem nosaltres aleshores. Va ser una cosa que em va fer il·lusió, baldament a mon pare, no li fes cap gràcia perquè ell trobava que un opositor no s'havia de distreure amb res. A l'hora de la veritat vaig treure plaça». Aprovà les oposicions a l'estiu de 1964.

Com que no aconseguí plaça a Mallorca, a l'hora de triar destí es va decidir per Menorca, concretament a l'Escola Graduada número 2 de Maó, ubica-

da al carrer de Sant Joan. A principis de setembre feu la travessia de Palma a Maó amb Miquel Vanrell,¹⁰ algaidí que també havia guanyat les oposicions aquell any i havia estat destinat a Menorca. Ben aviat es convertiria en el seu millor amic; de fet, n'Antoni s'ha referit a en Miquel, en diverses ocasions, com el germà que no va tenir.

Així que amb denou anys acabats de fer, inicià el seu primer curs de mestre. Vivia a la pensió de Can Roca al carrer del Carme, prop del centre on feia feina. Altre cop hagué d'acostumar-se a un nou lloc de residència i a la rutina diària com a docent, però en poc temps s'integrà perfectament en aquell àmbit. A més de comprovar que li agradava la seva feina de mestre, feu un bon grup d'amics amb els quals compartí moltes hores d'esbarjo i molts d'ideals. També «em vaig enamorar dels cels de l'illa, dels seus misteris i de les seves músiques. Els tres anys que vaig viure a Menorca varen ser un bell idil·li amb els seus paisatges, amb l'elegància i l'hospitalitat de la gent». Fou com habitar una mena de «paradís terrenal».

¹⁰ Miquel Vanrell (Algaida, 1938 - Es Castell, 2005) fou mestre, intel·lectual i activista polític. L'any 2017 l'editorial Arrela publicà el llibre *Miquel Vanrell, entre l'acció i la paraula*, coordinat per Antoni Vidal i Emili de Balanzó. Bona part de la informació que recollim aquí sobre l'etapa menorquina d'Antoni Vidal l'hem extreta del seu article «La memòria és ben poca cosa i l'art és curt» publicat en aquest llibre.

Així que els tres cursos a Maó, entre 1964 i 1967, deixaren una fonda empremta a la seva vida i, també, en la seva obra poètica. L'illa menorquina i les vivències d'aquells temps li han inspirat molts de poemes disseminats per tots els seus reculls i són el nucli central de *Cartes a Lady Hamilton* (1990). «A Maó hi vaig viure de meravella, i encara record aquells anys com uns dels millors de tota la meua vida». Se sentia molt lliure, vivint de manera independent, sense haver de dependre econòmicament dels pares ni amb ningú que li fes els comptes. «Vaig trescar tota l'illa amb un Seat 600 que m'havia comprat mon pare, que en aquell temps navegava de patró en motovelers que, bàsicament, feien la travessia entre el port de Tarragona i el port de Palma. Endemés, durant una temporada vaig estar molt enamorat. Llavors, des del principi vaig contactar amb cercles de gent culta i cordial de l'esquerra catalanista, entre els quals vaig fer bons amics: en Joan Mercadal, en Tirso Pons, n'Andreu Murillo, en Miquel Vanrell... Amb en Murillo i en Vanrell i les seves famílies vàrem arribar a estar molt units. Adesiara jo menjava i dormia a casa seva, anàvem junts a nedar, a pescar, a cercar caragols i esclata-sangs.» També a jugar a escacs o a fer tertúlia a l'American Bar.

Tots aquests amics, una mica més grans i amb fondes preocupacions polítiques, intensifica-

ren la consciència de la dura repressió política i cultural que exercia la dictadura franquista i la necessària lluita per recuperar el país i la llengua que d'alguna manera ja li havia inculcat Bernat Vidal. Foren uns anys intensos de participació en moviments d'agitació cultural i d'oposició al franquisme. Formà part, juntament amb ells, del col·lectiu intel·lectual i artístic Espacio Conexo, que escrivien articles al *Diario de Menorca*, i anaven alternant les firmes. De fet, entre 1964 i 1965 es produí el canvi de llengua a la seva poesia. Si en un principi la substitució lingüística havia tengut el seu origen en els consells de Bernat Vidal, la convicció i la pràctica es refermà a Menorca.

A més de participar activament en la vida cultural menorquina (sessions de videoclub, concerts, exposicions, conferències...), estudiaven català amb ajut de n'Andreu Murillo,¹¹ llegien *Serra d'Or* i les novetats editorials en català que arribaven a l'illa, escoltaven discs de la *Nova Cançó* i del *pop* de l'època, també seguien les revistes més radicals (en la mesura que els ho permetia la fèrria censura) com eren *La Codorniz*, *Triunfo* i *Siglo XXI*. És a dir, eren joves compromesos amb la cultura i amb l'oposició al règim. Debatien sovint sobre temes d'actualitat

¹¹ Andreu Murillo Tudurí (Maó, 1930-2007) va ser mestre, historiador menorquí i conseller de Cultura del Consell Insular de Menorca en els anys de la preautonomia (1979-1983).

d'aquell moment com «la guerra del Vietnam, la carrera per la conquesta de l'espai exterior, l'oposició a les proves nuclears, la lluita contra el racisme (...). També ens deixàvem fascinar per l'esplendor d'alguns mites del país i d'arreu del planeta: The Beatles, el Che Guevara, Erich Fromm, Albert Camus, Luis Buñuel, Joan Fuster, Salvador Espriu...». Un dels moments culminants d'aquella època de descobriments i de clandestinitat fou el concert de Raimon el dia que va actuar al teatre Principal de Maó. N'Antoni, com bona part del públic, es va sentir eufòric. Quan Raimon acabà la seva interpretació, li va demanar un autògraf. El cantant, en dir-li que era mestre d'escola, hi escriví: «A veure si vos pugem la paga». «En aquell temps, ja tocàvem amb les puntes dels dits unes realitats que havien de culminar en l'apoteosi del Maig del 68».

També parlaven de la situació al nostre país: «de la severa repressió de les vagues dels miners d'Astúries i dels moviments estudiantils. Dels despietats consells de guerra, de l'indigne Tribunal d'Ordre Públic, de l'exili de l'abat Escarré...», així com també de les execucions de comunistes i anarquistes com Julián Grimau, Joaquín Delgado i Francisco Granados, que s'havien produït el 1963. De la mateixa manera debatien «amb una volcànica, persuasiva il·lusió el projecte de Països Catalans, aquell projecte que cadascú es fabricava a la mesura dels

seus fantasmes i de les seves quimeres, i que el temps s'ha encarregat de fer malbé».¹²

A més de tots aquests interessos i activitats, gaudia de la seva feina quotidiana de mestre. Tot i ser neòfit i cometre alguns errors, havia descobert que en tenia vocació i li encantava contagiar als alumnes la seva fe «amb les possibilitats de la cultura i amb les essències de la dignitat humana». Foren tres cursos intensos en els quals l'experiència l'ajudà a millorar la capacitat d'ensenyar.

Algunes lectures publicades en el primer lustre dels anys 60 i que li deixaren una important petjada foren *Nosaltres, els valencians* de Joan Fuster, que va tenir força ressò entre la intel·lectualitat menorquina; *Calaloscans* de Bartomeu Fiol, que va encisar n'Antoni i en Miquel Vanrell, que també escrivia versos, l'imità a moltes composicions; i també *Una bella història* de Miquel Bauçà i *Poemes a Nai* de Miquel Àngel Riera.

De fet, tota aquesta efervescència i les lectures estimularen la seva part creativa i n'Antoni seguí escrivint poemes, ara únicament en català. Els donava a llegir a Miquel Vanrell, i aquest en solia «fer grans elogis. Va ser sempre d'una immensa generositat. Era feliç de veure els altres feliços». El primer recull que va confegir fou *Ara que la primavera ja no hi és, amb una inevitable influència de Blai Bonet*. El va

¹² *Op. cit.* VIDAL FERRANDO, Antoni: *Amors i laberints...*, p. 40.

presentar al premi Joan Alcover dels Ciutat de Palma de 1965, l'any que el va guanyar Guillem Frontera amb *El temps feixuc*. Després va fer-ne un segon, *Cap de cantó* (títol que va recuperar, tot i que el conjunt és diferent, per encapçalar el poemari publicat el 2004), en la línia de la poesia social, que també va presentar al premi Ciutat de Palma de poesia l'any següent sense èxit: fou atorgat a Jaume Pomar per *Tota la ira dels justos*.

Aquell 1966 havia conegut Francesc de Borja Moll, mitjançant n'Andreu Murillo. Tengueren, juntament amb Miquel Vanrell, una improvisada tertúlia en un dels cafès de l'Esplanada de Maó. El vestuari i el descuit corporal típics de l'època feren que Don Francesc li digués a en Murillo, quan quedaren sols, que havia passat gust de conèixer «aquells dos mallorquins agitanats». Unes setmanes després el convidaren a anar a sopar a la vila des Castell amb Camilo José Cela. N'Antoni, que havia llegit diverses obres seves en sentia gran admiració. Hi havia una vintena de persones de tots els estaments (polític, clerical, militar) i tres joves (Miquel Vanrell, el pintor Miquel Vives i n'Antoni). Cela, després de contar acudits insolents, començà a donar branca aquí i allà, «va rebre el pobre Antonio Machado, va rebre el Generalísimo, va rebre el gloriós patriarca Sant Josep i va rebre la mateixa Santíssima Trinitat (...). L'actuació va resultar prodigiosa. Aviat va cau-

sar estralls entre les files de la concurrència»,¹³ que feien cara de pomes agres. Els únics que s'ho passaren d'allò més bé foren els tres joves, que no paraven de riure, «tot i l'expressió impassible de l'acadèmic». Aquell vespre n'Antoni va comprendre que Cela era un egòlatra, «un personatge incendiari, teatral i impertinent», i també que no s'ha de confondre els escriptors amb la seva literatura.

Aquell any aprovà l'examen d'ingrés a la Universitat de Barcelona. Qui li havia suggerit que li convenia estudiar una llicenciatura era Bernat Vidal. Ell, tot seguint el consell del farmacèutic i pensant que els estudis de Filologia li servien per refermar el seu camí poètic, es va matricular de primer. Els plans d'estudis de les llicenciatures de Filosofia i Lletres d'aquells moments obligaven tots els que triaven aquesta branca a fer dos cursos comuns. La seva intenció, que més endavant es torçaria, era cursar els dos cursos comuns i llavors escollir l'especialitat de filologia hispànica. «El que jo intentava ingènuament estudiant filologia era potenciar els meus recursos d'escriptor i, de passada, adquirir una cultura literària que trobava a faltar.»

Tot i sentir-se a plaer a l'illa, el 1967, com que els seus pares el trobaven a faltar i insistien perquè

13 *Op. cit.* VIDAL FERRANDO, Antoni: *Amors i laberints...*, p. 115-117.

tornàs a Mallorca, tan aviat com va poder, malgrat no tenir-ne gaires ganes, va concursar a places a localitats de menys de dos mil habitants. Havia sol·licitat la Colònia de Sant Jordi, a tretze quilòmetres de Santanyí, i el Ministerio de Educación l'hi atorgà com a nou destí.

A principis de juny de 1967, mentre va esclatar la Guerra dels Sis Dies entre l'Estat d'Israel i els països que conformaven la República Àrab Unida, era a Barcelona per examinar-se de quatre assignatures de primer. També aquell conflicte bèl·lic el va desassossegat.¹⁴ Llavors, va tornar a Maó i va acabar el seu tercer curs de mestre a Menorca. Aquells dies foren una mica trists. Estava satisfet de tornar a Mallorca amb la seva família, però s'adonava que es tancava un cicle de la seva joventut ple de passió i d'il·lusions.

Amb els anys, tots aquests grans amics de n'Antoni a Menorca, amb els quals va seguir tenint una relació a distància, han mort, i «el meu paradís terrenal ha esdevingut un mena de símbol de tot allò que no hem estat capaços d'aconseguir, de l'acaparadora fragilitat de les vides i dels somnis».¹⁵

14 Més endavant faria aquesta reflexió: «Jo soc algú que estima la vida, però a qui no li agrada la història. Sempre em venen al cap aquells versos de Salvatore Quasimodo: "El de la pedra, encara, el de la fona, / ets, home del meu temps". I sí, encara som el de la pedra i la fona. No hem evolucionat tant com ens pensem». A Sebastià Alzamora: «Antoni Vidal Ferrando: La quietud i la ira» (entrevista), *Ara Cultura*, 28 de juliol de 2018.

15 *Op. cit.* VIDAL FERRANDO, Antoni: *Amors i laberints...*, p. 40.

II

A l'estiu de 1967 participà, juntament amb en Miquel Vanrell i n'Andreu Murillo, a una trobada de joves d'arreu dels Països Catalans al monestir de Lluc. Feren conferències Bartomeu Barceló, Josep Melià i altres personalitats. Allà va conèixer Guillem Frontera, que havia nat el mateix any que n'Antoni i ja havia publicat els seus dos primers i únics poemaris. «A les conferències sempre hi havia un frare de la congregació de Missioners del Sagrat Cor amb un rosari a les mans perquè, si venia la policia, havíem de dir que estàvem units per passar el rosari». Així anaven les coses per aquella època.

El retorn a l'illa va venir acompanyat de dubtes literaris. Se sentia insatisfet dels seus dos llibres acabats i en els nous poemes no trobava ni l'estil ni l'expressió adequada. Blai Bonet acabava de publicar *L'Evangelí segons un de tants*, que n'Antoni, en ha-

ver-lo llegit, considerà (i encara ho considera) que es tractava del seu millor llibre. Era conscient que ell es trobava enfora d'assolir la perfecció poètica del seu conterrani, així com també dels altres autors catalans contemporanis que li agradaven.¹⁶

Aquest procés no fou d'un dia per l'altre sinó una crisi que s'havia començat a forjar temps abans. Al fet que encara no se sentia segur escrivint en llengua catalana, s'hi havia afegit un altre entrebanc: voler fer literatura "a la moda" que, per aquelles saons, era el realisme històric. Un cop conscient que el poemari *Ara que la primavera ja no hi és* no havia funcionat, en una de les seves visites a Bernat Vidal, aquest el va convèncer que havia d'intentar seguir el camí que seguien tant els poetes castellans com els catalans del moment. L'apotecari li va dir: «Si vols que et tinguin una mica en compte, has de fer el que s'usa, Antoni. Ara la moda és la poesia social; i jo em tem que hauries d'anar per aquí». Evidentment, el nostre jove poeta intentà seguir aquest consell, però «no vaig ser capaç de sortir-me'n. Potser era massa jove per entendre l'abast d'aquell moviment i sobretot de subjectivar-lo com l'havien subjectivat dos poetes tan imprescindibles

16 A «Les griagonses del camí de l'art» (*Amors i laberints*) i en algunes entrevistes explicà que aleshores estava descontent de la seva poesia i que se sentia a distàncies siderals dels seus autors predilectes. Tot el que va entre cometes en aquesta segona part pertany a aquest capítol o a *Antoni Vidal Ferrando La mà de l'escriptor*.

com Blai Bonet i Miquel Bauçà». N'Antoni va escriure *Cap de cantó*, on intentava parlar de l'alienació burgesa, de la grisor de l'existència humana actual i del demà que la societat desitjava. Tot i la simpatia pel marxisme i que aleshores no li sonaven malament expressions com "revolució permanent" o "lluita de classes", la seva poesia no va saber passar «d'allò dels sous, els paletes, els vagons de tercera, la mort diària, el gest precís, volem anar plegats, la mà a la butxaca i tota aquella acció de comandos. Són els excessos de combinar l'esperit de servei amb altes dosis d'impaciència i amb altes dosis d'ignorància». De manera que «va ocórrer el que havia d'ocórrer. Quan et trobes tan lluny de les fonts pures de la llengua materna i el teu llibre de capçalera és *Veinte poemas de amor y una canción desesperada* és impossible navegar per les aigües de segons quins imperatius absoluts sense naufragar». De fet, ni tan sols feu gestions per intentar publicar cap dels poemaris: va arribar a la conclusió que els dos llibres que havia escrit no li feien el pes, així que els deixà oblidats dins un calaix perquè tampoc no es va veure amb cor de cremar-los o fer-los desaparèixer.

Davant del carreró sense sortida dels nous corrents poètics i la consciència de trobar-se massa lluny dels seus autors preferits, es va plantejar el seu compromís amb la poesia: va comprendre «que les

persones han de saber confrontar els seus desitjos amb la realitat i han de saber reconèixer les seves limitacions. Mai no he hagut de fer gaires esforços per ser autocrític», així que decidí deixar d'escriure.

Aquesta decisió es va accentuar amb el fet que el dia de Tots Sants de 1969 el seu mestre, Bernat Vidal, al qual, a cops, encara visitava, tot i que ja no acudia a les tertúlies de la rebotiga de l'apotecaria, patí un infart cerebral que el va deixar greument incapacitat fins que va morir per març de 1971. «Vaig tardar molt a superar aquella mort. A dins meu, hi va quedar una fosca que encara no s'ha acabat d'esvair».

Un cop instal·lat a Santanyí, a casa dels pares i amb vint-i-dos anys acabats de fer, aquell setembre començà el primer curs destinat a la Colònia de Sant Jordi. Era una escola petita, unitària, amb molt pocs alumnes, no gaire més d'una dotzena. Eren pràcticament com una família. «De la part humana de l'escola de la Colònia de Sant Jordi just en puc contar elogis. Endemés, com que érem tan pocs, el nivell era més alt que baix.» Això sí, la precarietat era la senya d'identitat. «De recursos, cap ni un. Ni un cèntim per a material ni per a res. A vegades fèiem un poc net amb els al·lots. El primer any vàrem estar a un edifici amb les teulades que queien.» L'edifici estava en tan mal estat que l'any següent s'hagueren de traslladar a un garatge d'unes instal·lacions que

eren d'un orde de religioses. Aquell curs va entrar en funcionament la Llei General d'Educació, la darrera promoguda pel franquisme.

Per aquesta època fou quan comença la relació amb Rosa de la Iglesia. Amb un grup d'amics de Santanyí, havien organitzat una societat recreativa i cultural. Feien balls, concursos musicals, campionats de ping-pong, excursions per l'illa i representaven obres de teatre (de fet varen dur a escena *Can Miraprim* de Martí Mayol, *L'amo de son Magraner* de Pere Capellà i *El món per un forat* de Joan Mas). Tot i que n'Antoni va fer algun paper dramàtic, habitualment era l'apuntador i donava una mà en tot allò que era necessari i, sobretot, ajudava n'Andreu Caldentey, que era qui dirigia les obres. A cada obra que duïen a escena, na Rosa, que estudiava Magisteri com alumna lliure, hi tenia un paper. «Va ser així que la vaig conèixer i començarem a sortir junts. Feia dos dies que m'havia donat el primer bes i jo encara no m'ho creia». De fet, fou com si la vida li hagués fet una mena de substitució: «M'abandonà la poesia. Però no em vaig sentir desgraciat. Els fets m'havien concedit l'amor de na Rosa. No vaig saber què era la felicitat fins que la vaig conèixer. Per a ella, fins i tot, vaig tornar a anar a missa», cosa que havia deixat de fer a l'època de Menorca.

Quan na Rosa va acabar els estudis de Magisteri, n'Antoni l'ajudà a preparar oposicions. Des-

prés d'aprovar-les, el seu primer destí fou l'escola d'Es Palmer a Campos. Mentrestant, com que s'inicià al país una política de concentracions escolars, el curs de 1969, tant als alumnes de la Colònia de Sant Jordi com a n'Antoni, els traslladaren a l'escola de Ses Salines. Allà hi va estar onze anys. Na Rosa, a qui també li donaren plaça en aquell centre, s'hi incorporà el curs següent.

Una altra afecció que compartien i que han seguit compartint fins a les velleses és el ball. A n'Antoni des de nin li ha encantat ballar i coincidí amb aquest gust amb na Rosa. Així que pràcticament cada dissabte, durant dècades, sortiren amb els amics a sopar i a ballar. Actualment encara ho fan, de tant en tant, tot i que no amb la mateixa assiduitat de fa uns anys.

Dia 19 de juliol de 1971 n'Antoni i na Rosa, després de tres anys de festejar, es casaren. Feren el viatge de nuvis a Menorca. S'instal·laren a Santanyí a una casa nova que s'havien construït en un solar que havia estat propietat de l'àvia materna de n'Antoni, al carrer des Velar, número 28. Allà han viscut cinquanta-dos anys, tota la seva vida de casats. Per celebrar el primer aniversari de noces, n'Antoni li regalà a la seva esposa un ram de roses. Ja no ha deixat de fer-ho en aquests cinquanta-dos anys.

A poc a poc, i amb intermitències, n'Antoni continuava els estudis universitaris. Preparava,

mentre feia feina, alguna assignatura i s'examinava pel juny a Barcelona. A l'any 1972 es crearen les dues primeres facultats a Mallorca: la de Ciències i la de Filosofia i Lletres. Aquesta darrera, que depenia de la Universitat de Barcelona, s'instal·là provisionalment a Son Malferit, així que el curs 72-73 es va poder matricular a la Facultat de Filosofia i Lletres de Palma. Tenia acabats els dos primers cursos, que eren comuns, com a alumne lliure de la Universitat de Barcelona, i es va voler matricular de tercer a l'especialitat de Filologia Hispànica. A l'hora de la veritat es trobà amb certs impediments: en traslladar el seu expedient a Palma, per raons acadèmiques, a Filologia no li convalidaven algunes de les assignatures cursades i, en canvi, els hi respectaven totes si escollia Història General. Aleshores, com que havia perdut els ànims de convertir-se en un gran escriptor, es decidí per seguir aquests estudis.

En els sis cursos fins a obtenir la llicenciatura (1978), es matriculava d'assignatures soltes. Foren anys d'una activitat frenètica: feia de mestre matí i tarda a l'escola de Ses Salines i, en acabar, assistia a les classes que podia a Son Malferit. També va fer els cursos d'especialització per impartir les ciències socials a segona etapa d'EGB, que va acabar el 1975. Eren cursos presencials que l'obligaven a anar a Palma cada dissabte. I, per reblar el

clau, durant una època, amb el director de l'escola, Sebastià Portell,¹⁷ feien classe fora de l'horari lectiu per preparar els nins i nines que volien estudiar el batxillerat elemental. Portell s'encarregava de les assignatures de ciències, i ell, de les assignatures de lletres. Així aconseguia un bon sobresou, però la millor recompensa de totes «era veure com els alumnes esdevenien metges, mestres, advocats, professors d'institut... Ho dic en el sentit d'haver posat bones bases. Perquè tots els oficis tenen la mateixa dignitat. Quan s'implantà l'Educació General Bàsica, vàrem deixar de fer classes particulars. Però mai no baixàrem el nivell d'exigència. Jo impartia les socials, el castellà i l'educació plàstica del curs que era tutor i tenia una obsessió perquè els alumnes se n'anassin a l'institut ben preparats. Ara pens que, amb aquesta idea, potser qualque moment vaig ser massa dur». Però, comptat i debatut, se sentia molt satisfet de la feina feta.

També arribaren els fills. N'Antònia va néixer pel febrer de 1973. Com que ell i na Rosa feien feina, i en aquella època no existia cap tipus de conciliació familiar, els avis se n'hagueren de fer càrrec. Els matins la nina quedava amb una àvia i els horabaixes

¹⁷ Sebastià Portell Bonet (Ses Salines, 1940-2008). Fou director del col·legi de Ses Salines durant més de trenta anys i batle del poble entre 1971 i 1979.

amb l'altra. Llavors, en acabar la jornada escolar, ells la recollien. Quan va néixer n'Andreu, quasi sis anys després, per desembre de 1978, ho varen haver de fer de la mateixa manera. Com que n'Antoni tenia, com hem vist molts de fronts oberts, va ser na Rosa qui va dur el pes més important de la casa i de l'educació dels fills.

A Espanya, mentrestant, havien succeït alguns fets transcendentals. A més de l'assassinat de l'almirall Carrero Blanco pel desembre de 1973 a mans d'ETA, les darreres execucions polítiques del franquisme i, sobretot, la mort del dictador Francisco Franco que va esdevenir el novembre de 1975. «La nit del denou de novembre vaig escoltar la ràdio fins a quedar-me dormit. Quan em vaig despertar, ben dematí, vaig saber que era mort. Tot el dia el telèfon de ca nostra va sonar. Allò era una efervescència general. Jo també, en certa manera, participava de l'eufòria amb què s'expressaven amics i coneguts. Però no vaig brindar amb xampany. Encara record amb els cabells drets el lamentable discurs necrològic que pronuncià Arias Navarro a través de la pantalla del televisor. Dins aquella atmosfera de dol oficial, s'havia de ser molt ingenu o molt optimista per creure que les elits del règim que fins aleshores havien tallat el bacallà renunciarien a seguir-ho fent. Tenien la paella pel mànec i, més de quaranta anys

després, encara no l'han amollada». Tanmateix, se sentí satisfet de l'arribada de la democràcia, «però des dels inicis ja vaig ser conscient de les tenebres que hi planaven damunt. ¿De debò que les mateixes persones que havien propiciat i havien gaudit dels favors d'un règim tan infame com el del general Franco, d'avui a demà, podien passar a ser demòcrates? Pensava en els caps militars, en els membres de l'alta magistratura, en les grans fortunes que havia generat la corrupció del sistema, en els interessos inconfessables de molts de sectors de l'església catòlica, en tots els que havien rebut prerrogatives i prebendes, en els milers i milers de càrrecs amb què la dictadura havia pagat el suport dels seus incondicionals. Encara n'hi ha molts de vius, i els que ja no hi són prou que tengueren temps de deixar ben instal·lada la prole. Passa que la democràcia no és una meta, és un camí que no s'acaba mai; i la que hem arribat a aconseguir, avui per avui, és d'una intensitat molt baixa».

Tot i així van arribar els anys de la Transició. Votà a les primeres eleccions celebrades des de la República el juny de 1977 i a l'aprovació de la Constitució el desembre de 1978. També va viure amb preocupació el cop d'estat d'Antonio Tejero el febrer de 1981. «En aquells moments jo feia classes nocturnes a la Graduada de Santanyí, bàsicament

per donar facilitats als joves que ja treballaven i no s'havien pogut treure el graduat escolar. Vaig tenir un rampell d'inconsciència o d'audàcia i vaig dir a na Rosa que me n'anava a fer un tomb pel poble per veure què hi estava passant. “No et fiquis en segons què –em va dir ella–. Pensa que tenim dues criatures”. Però en tot el poble no vaig veure ni una sola persona i vaig tornar a casa igual d'inquiet i de confús. Potser el 23F és el dia que m'he sentit més humiliat de tota la meua vida. Després vaig saber que dos feixistes, que durant els anys de la guerra havien fet llarg, ja havien tornat a treure les escopetes. Oficialment, allò va acabar amb el restabliment de la democràcia. Per tal com ha anat tot, a estones pareix que els colpistes se'n varen sortir amb la seva».

Durant la dècada dels 70 n'Antoni i na Rosa estaven destinats i feien feina a l'escola de Ses Salines. «Varen ser uns anys tan intensos, tan especials, que encara ara ens consideram un poc saliners. Les relacions amb els altres mestres eren excel·lents, i ho eren les relacions amb els alumnes i amb les famílies. Amb nosaltres, els saliners varen ser una gent molt amable, molt generosa». Tot i trobar-se molt bé en aquell ambient, l'any 1980 van concursar i guanyar plaça a l'escola de Santanyí. Ho feren per estar vora els pares, que s'anaven fent majors, i tenir-los a prop per poder cuidar-los cas de ser necessari.

També en aquesta dècada, per implicació amb l'educació, feren alguns viatges d'estudis. Pel juliol de 1972 n'Antoni va acompanyar un capellà amic seu a un viatge del Col·legi Bisbe Verger pel nord de la península i Madrid. Amb els alumnes de l'escola de Ses Salines el juny de 1974 van anar a Madrid n'Antoni, na Rosa i el director de l'escola, Sebastià Portell; i per les vacances de Pasqua de 1976, els tres organitzaren un viatge a Andorra.

N'Antoni seguia llegint però menys que abans per l'intens volum de feina. I a més, les lectures que feia essencialment tenien a veure amb els estudis d'història més que de novetats literàries. El 1978, un cop obtingut el títol de llicenciat, es lliurà amb passió a la investigació, a la divulgació i a la didàctica de la història de Mallorca. «La història em va enganxar tal com m'han enganxat sempre totes les especulacions sobre la condició humana». Per aquella època ja havia postergat les seves aspiracions literàries i s'havia convertit en estudiós i investigador del nostre passat històric. Va dedicar moltes hores a la tesi sobre *La població i la propietat de la terra al municipi de Santanyí (1868-1920)*,¹⁸ que li va dirigir la doctora Isabel Moll Blanes, i també a la història de Mallorca. «A la universitat, hi havia fet bons amics i hi havia descobert noves possibilitats. Eren uns moments històrics molt concrets, els anys de transició

18 Que més endavant fou publicada per l'Editorial Moll (1992).

política i d'afirmació de les realitats nacionals. A Mallorca no teníem cap manual d'història prou actualitzat i que abastàs gran part del segle XX. Un poc per necessitat de seguir-me cultivant, un poc per contribuir al redreçament nacional i un poc per pura casualitat, em vaig embarcar en un ambiciós projecte d'adaptar la història de Mallorca als requeriments de la nova realitat i de les noves orientacions de les ciències socials. L'any 1982 va aparèixer a la col·lecció "Els treballs i els dies" de l'Editorial Moll, el primer dels dos volums que, en principi, havia de tenir aquella història, que era fruit dels esforços d'un equip de nous llicenciats». ¹⁹ I tres anys després, tot aprofitant la seva experiència dins el món de l'ensenyament i l'amistat que els unia, «amb Jaume Alzina i Antoni Limongi vàrem publicar –novament a l'Editorial Moll– un text didàctic especialment pensat per a les escoles i els instituts: *Mallorca: història i cultura*. Se'n varen fer cinc edicions.»

Mentrestant, amb na Rosa, es van treure el títol de mestre de català, després d'anar tres anys a Palma, en acabar la jornada escolar, per assistir als cursos corresponents. També varen ser uns anys molt actius en l'àmbit pedagògic. A l'escola de Santanyí «prest vaig passar a ser part de l'equip directiu de l'escola. En Miquel Barceló era el director, na Sebastiana Rado la cap d'estudis i jo el secretari.

19 AADD: *Història de Mallorca*. Palma: Moll, 1982.

No ens va manca mai el suport de l'Ajuntament ni el suport gairebé incondicional de l'Associació de Pares i Mares. És quan fa més bon treballar, perquè tot d'una es nota amb els alumnes, que venen molt motivats de casa seva. Vàrem dur endavant molts de projectes. Crec que vàrem ser de les primeres escoles que vàrem fer tot l'ensenyament en català». El mes de juny d'aquell any va acabar el seu vintè curs com a mestre.

Cal dir que, a més de la feina docent i la tasca d'estudis del passat local i regional, gaudia d'una vida familiar entranyable. Na Rosa, a més del gran amor de la seva vida, era l'àncora que li proporcionava serenitat i estabilitat, i veia créixer els fills sans, ben educats i intel·ligents. S'acostava a l'atalaia de les quatre dècades d'existència i se sentia orgullós de la seva família i del que havia aconseguit durant la seva vida. Era l'any 1984. Un any profètic i no pels ressos orwellians. Havien quedat per celebrar la nit de Cap d'Any amb una colla d'amics. Per divertir-se decidiren posar en pràctica el joc de l'amic invisible (fer un regal a algú del grup que toca per sorteig i que no pot conèixer la identitat de qui li fa l'obsequi). A n'Antoni, li va tocar fer-lo a na Joana Garcías, la dona d'en Marc Bonet, un dels seus millors amics de tota la vida i amb qui havia visitat sovint Bernat Vidal i Blai Bonet. Com a broma, se li va ocórrer que potser tendria gràcia que na Joana rebés un poema d'amor

escrit des de l'anonimat. Així que, després d'un llarg parèntesi de més de desset anys sense escriure ni un sol poema, Antoni Vidal Ferrando inicià una composició amb aquests versos:

*Quin antull del destí
cap a mi t'esmunyia
capciosa vestal
dels meus somnis obscurs?*

I llavors va confegir els altres desset heptasíl·labs que conformen el poema. El més important és que aquesta facècia canvià el rumb de la vida del nostre escriptor. Després de la travessia d'un llarg desert literari, es trobà amb la seva veu poètica, la que havia cercat debades quan era jove i que, ara, de sobte, a l'edat madura arribava per instal·lar-s'hi definitivament.

Es tracta del primer poema de la secció «Calafonollar» (nom amb què Bernat Vidal es refereix a Cala Figuera en el seu llibre de narracions *La vida en rosa*) del recull *El brell dels jorns*, que redactaria durant l'any següent i que obtindria el premi Ausiàs March i es convertiria, el 1986, en el seu primer llibre publicat. Tot i que el poema parteix d'una ficció, la seva importància rau en què, després de tres lustres i mig de silenci poètic, va fer que la font de la creació tornàs a brollar. «Llavors, de cop i volta,

d'una manera que ni sabia explicar, la literatura em va tornar a cridar amb una força gairebé imperativa. Feia uns desset anys que no m'havia sortit ni un vers. No sé si va ser l'atzar o el destí. Però des d'aleshores no he deixat de ser pura passió literària (...). Es veu que aquell poema de Cap d'Any que vaig escriure era molt més que el producte d'un joc. Era una profecia, una epifania».

III

Un cop realitzat aquest poema, que en podríem dir de circumstàncies, va retornar sobtadament el desig d'escriure que havia quedat en letargia durant tants d'anys, i s'encetaren tant la inspiració com la necessitat d'expressar-se poèticament. Fou un moment d'efervescència perquè en el transcurs de l'any 1985 va estar treballant en dos llibres: *El brell dels jorns* i *Racó de n'Aulet*. «En total, quaranta-dos poemes que, per estil i per extensió, també hauria pogut recollir en un sol títol. Endemés, els dos llibres havien nascut barrejats i del mateix panorama emocional: jo em sentia profundament decebut pel rumb que havia pres la transició democràtica. Tot i no haver estat mai un activista, ho vivia com un fracàs personal i col·lectiu. Però, no sé com, un dia, em vaig trobar que contava dues històries paral·leles: la dels ideals traïts o malbaratats, i la d'un poble envilit pels seus errors i per la tirania del destí. Dues històries conta-

des al ritme que em marcaven tres dels referents més importants de la poesia de totes les èpoques: l'amor, la mort i el pas del temps. Tant formalment com argumentalment tenien molts d'elements comuns. Fins al punt que ni jo sabia explicar-me prou bé quina distància separava els dos discursos. Ara sé que no era exactament una qüestió d'estil ni de to ni d'atmosferes, sinó quelcom amb més essència: l'un, partia de referències del meu passat personal; i l'altre, de referències del present del meu país i de les seves perspectives de futur».²⁰

A més d'escriure els nous poemes d'*El brell dels jorns*, va rellegir totes les composicions realitzades a la joventut, que romanien inèdites, i en va recuperar tres: la que obre el llibre, autobiogràfica (que connecta amb *Comèdia* de Blai Bonet),²¹ de la qual conservà les tres primeres estrofes i feu de bell nou les altres; i la IV ("Te n'has anat queixosa de silenci") i la VII ("Ja no m'embriaga el gin del teu record") de «Calafonollar», secció dedicada al seu mestre Bernat Vidal i Tomàs.

En tenir enllestit el poemari, com que «havia perdut tota mena de contacte amb els ambients literaris», va pensar de mostrar el llibre a Josep M.

²⁰ Extret del text inèdit «Poesia i veritat», redactat per Antoni Vidal Ferrando l'any 2007.

²¹ Hem encapçalat la biografia amb els quatre versos inicials d'aquest poema.

Llompart, a qui coneixia de les tertúlies a la rebotiga de l'apotecaria. «Tímidament, un bon dia em vaig entregar al carrer Torre de l'Amor, on Llompart exercia com a director literari de l'Editorial Moll (...). Jo no sé aquell homenet com no estava fart de la insistència i dels deliris dels aspirants a ser poetes que anàvem a tocar a la seva porta. Amb mi va ser amable. Vull dir que em va rebre amb aquella amabilitat seva tan peculiar. Fet i fet, em va dir que ja m'avisaria en haver llegit el meu original. No va tardar molt a fer-ho, i quan vaig tornar a Torre de l'Amor m'aconsellà que enviàs el llibre a qualche certamen literari». Així ho va fer: el presentà al premi Ausiàs March de Gandia. A les darreries d'octubre li enviaren un telegrama, poc explícit, sobre la concessió del premi. «Vaig telefonar a Llompart per demanar-li consell. Em va dir que compràs passatges i que partís cap a Gandia. Hi anàrem amb na Rosa, mig amoïnats, mig cofois». Efectivament va guanyar el premi i la nit que li atorgaren el guardó fou inoblidable. A sobre, Vicent Andrés Estellés i Vicent Salvador, que eren membres del jurat, foren molt amables amb ells.

Poc després d'haver acabat *El brell dels jorns*, va concloure *Racó de n'Aulet*, que consta de vint poemes. El recull «volia ser l'expressió d'un conjunt d'idees, d'esperances i de desencisos que eren fruit de la meva relació amb la terra, considerada com a país. Es Racó de n'Aulet és el nom

d'una petita propietat dels meus avis paterns, part de la qual em va correspondre per herència. I si em vaig decidir per aquest topònim tan entranyablement familiar a l'hora de posar títol al meu segon llibre de poemes va ser pel seu simbolisme. En realitat, el que jo intentava expressar era que només ens podem comprometre amb les tasques col·lectives quan, abans, hem adquirit un compromís amb nosaltres mateixos». ²² Tot seguint el consell que li havia donat Josep M. Llompart pel primer llibre, decidí presentar-lo al premi Ciutat de Palma.

Dia 20 de gener de 1986, vint anys després d'haver-se presentat a dues convocatòries sense aconseguir el guardó, es va rescabalar: va obtenir el cobejat premi Joan Alcover. No sols havia recobrat l'amor per les paraules sinó que també havia recuperat la il·lusió juvenil de convertir-se en escriptor. En qüestió de mesos aparegueren els dos llibres: *El brell dels jorns* publicat per l'Ajuntament de Gandia, i *Racó de n'Aulet* a la col·lecció «La Balenguera» de l'Editorial Moll i amb un pròleg de Josep M. Llompart.

Un dels efectes que va provocar aquest èxit literari fou el restabliment de la relació amistosa amb Blai Bonet. N'Antoni havia deixat de visitar-lo des que fou destinat a Maó el 1964. En tornar a Santanyí, com que havia deixat enrere l'etapa de voler ser

²² També extret del text inèdit «Poesia i veritat» (2007).

poeta i havia pres «rums distints als de la literatura» no es plantejà reprendre les trobades. A més, estava dolgut per «les calúmnies que Blai Bonet propagava de Bernat Vidal i Tomàs», quan aquest l'havia ajudat moltíssim tant amb la seva malaltia com literàriament. N'Antoni no va entendre la ingratitude de Blai i menys encara que atacàs Bernat Vidal amb el personatge de Don Macià a *Judes i la primavera*. Però el 1986 ja n'havien passat més de quinze des de la mort de l'apotecari i n'Antoni, que d'altra banda admirava Blai com a escriptor, decidí fer-li una visita i regalar-li un exemplar de *Racó de n'Aulet*. I així ho va fer. «Vaig tornar, idò, a can Blai i va ser com si només hagués fet tres mesos que ens havíem vist. Ell sempre tan recurrent, tan seductor. Jo diria que ben aviat ens vàrem fer amics. Quan, després de la mort de la seva mare, se n'anà a viure a Cala Figuera, si estava un parell de setmanes sense visitar-lo, em solia convidar a fer-ho per telèfon. Va arribar un moment que podíem estar junts dues hores sense ni parlar de literatura. Parlàvem de records, de política, del poble, dels coneguts, de notícies de premsa o de si seria un bon any d'esclata-sangs...»

També les gestions de n'Antoni foren decisives perquè l'equip directiu i un grup de mestres de l'escola de Santanyí proposassin el nom de Blai Bonet per distingir el centre. «Hi hagué una ferma oposició d'alguns sectors de la dreta més conservadora.

Al final ho aconseguírem, i el 30 d'abril de 1987, la Graduada passà oficialment a dir-se Col·legi Públic Blai Bonet». El gest va emocionar molt l'autor d'*El mar*. «Se senti tan agraït que va acceptar d'anar a l'escola en dues ocasions: una, per estar amb els alumnes i, l'altra, per assistir a la festa del canvi de nom. Visites realment insòlites, ja que feia anys que no havia assistit a cap acte públic».²³

Un altre efecte de l'èxit en la creació poètica fou la necessitat d'endinsar-se en el món literari illenc i, per extensió, dels Països Catalans, que fins llavors li havia estat aliè: fer presentacions pròpies, acudir a les presentacions d'altres autors, col·laborar en diaris i revistes, participar en recitals poètics, actuar de jurat a premis literaris, mantenir correspondència... També es feu membre de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana (AELC). Es tractava, en definitiva, de fomentar les relacions amb altres escriptors i integrar-se en la teranyina del món cultural i lletraferit de l'illa. Cosa que amb la cordialitat i la bonhomia de n'Antoni no li fou difícil.

També es va haver de posar al dia amb la lectura d'escriptors contemporanis del país (Pere Quart, Martí i Pol, Josep Pla, Vicent A. Estellés, Pere Gimferrer, Jaume Cabré, Jesús Moncada, Janer Manila...) i poetes i prosistes estrangers que li recomanaven els nous amics escriptors (Salvatore Quasimodo,

²³ *Op. cit.* VIDAL FERRANDO, Antoni: *Amors i laberints...*, p. 48.

Omar Khayyam, Rilke, Marguerite Yourcenar, Borges, T. S. Eliot...), cosa que feu amb disciplina i plaer.

L'any 1987 n'Antoni, a més de la seva labor de mestre, estava treballant en els poemes d'un nou llibre que s'havia de titular *Triptic d'aniversari*. Tanmateix, amb el temps es va convertir en dos reculls: *A l'alba lila dels alocs* i *Els colors i el zodíac*. Els dos poemaris formen una mena d'unitat a causa del seu origen comú, però l'autor va decidir separar-los: les dues primeres parts del poemari es convertiren en el primer recull, mentre que amb l'ampliació de la tercera va confegir *Els colors i el zodíac*. Aquest poemari va aconseguir el premi Festa d'Elx d'aquell any, però no fou publicat fins al 1990.

L'any 1988 va enllestir la versió definitiva d'*A l'alba lila dels alocs*. El recull consta de dues parts, integrades per deu i vint poemes, numerats i sense títol, tots en decasíl·labs. Per tancar-lo afegí «Escoli», amb aquests últims versos que són una condensació de la seva filosofia vital i literària:

*I envelliré parlant-vos
de meravelles, del que estim, enigmes,
somnia, fracassos. Altra cosa no
anhel, car, de tots els plaers, l'amor
és el confi i el mot és el miracle.*

El va presentar al premi Bernat Vidal i Tomàs i el va guanyar. El llibre fou editat aquest mateix any a

la col·lecció «La Balanguera» de l'Editorial Moll. Que també acollí *Els colors i el zodíac* dos anys després. Blai Bonet s'oferí, quan es va programar la publicació d'aquest recull, per fer-ne el pròleg, cosa que n'Antoni acceptà satisfet. En el pròleg, deliciós, fa un retrat humà del nostre escriptor a qui titlla d'artista tens i honest: «és llicenciat en història, té una barca, és professor, surt als calamars, és vocal del consell executiu de l'AELC a les Illes Balears, un quefer sindicalista que, si no el té reunit a la ciutat, el té reunit a la Canuda de Barcelona, és d'escambri, de truc o de loca diaris, és catòlic, diu “jo som catòlic practicant”, parla baixet, quan treu el geni torna blau fins les arrels dels cabells...».²⁴ Tanmateix el que evidencia és que n'Antoni i en Blai es coneixien molt bé i tenien una forta amistat.

Entre 1989 i 1990 va escriure el poemari *Cartes a Lady Hamilton*, un llibre que és un homenatge a Menorca i també als tres anys que va viure a l'illa mitjançant la història d'amor llegendària de l'almirall Horace Nelson i Emma Hamilton. N'Antoni, quan residia a Maó a prop del port, sempre tenia present la silueta de Golden Farm, on, segons l'imaginari popular, l'estiu de 1800, l'almirall Nelson i lady Hamilton van viure un romanç apassionat. «M'intente-

²⁴ BONET, Blai: «Antoni Vidal Ferrando: Els treballs i els dies», al pròleg d'*Els colors i el zodíac*. Mallorca: Moll, «La Balanguera», 49, 1990.

ressava el tema per la relació que sempre hi ha hagut entre mite i poesia i perquè era una manera d'evocar la meua realitat personal que, amb el pas del temps, també he anat mitificant». El recull, dedicat al seu amic de joventut Joan Mercadal que havia mort uns anys abans, va obtenir el premi de poesia Ateneu de Maó. Fou publicat per l'editorial Columna amb un pròleg de Jaume Pomar.

N'Antoni havia complit els quaranta-cinc anys. Els darrers havien estat de gran voràgine creativa i d'activitats colaterals inevitables en el món literari. En cinc anys havia escrit i publicat cinc llibres de poesia i s'havia lliurat també a tasques paral·leles que li exigia el seu càrrec de vocal a l'AELC i les relacions en el món de la cultura i els lletraferits. A tot això cal afegir la seva feina quotidiana de mestre i les atencions que li exigia la vida familiar. De fet, estava a prop de celebrar els vint anys de matrimoni, la seva filla Antònia havia complit els desset i ja estava estudiant batxillerat, i n'Andreu, el fill, onze i cursava sisè d'EGB; els dos el feien sentir orgullós com a pare i els dedicava el temps que podia.

Poc després de la publicació de *Cartes a Lady Hamilton*, a un aeroport, va conèixer qui amb els anys serà un dels seus grans amics, l'escriptor menorquí Ponç Pons. Com afirma n'Antoni: «tot i que he anat perdent la meua Menorca he passat a poder gaudir de la seva. Amb en Ponç som molt amics i

coincidim en tantes coses que, d'alguna manera, és com si miràssim la literatura, la vida, el món sencer, amb els mateixos ulls».

El 1989 fou el de la caiguda del Mur de Berlín, fet que va celebrar. Aquell mateix any havia obtingut la Viola d'Or i Argent als Jocs Florals de Barcelona amb *Getsemaní*, una part del nou recull que estava escrivint. Llavors confegiria la segona part, «Gòlgota». El llibre, que acabaria per titular-se *Calvari*, el dedicà als seus fills i fou publicat per l'editorial Bromera el 1992. L'any següent l'AELC atorgà al recull el premi Cavall Verd de Poesia, que havia passat a anomenar-se Josep M. Llompart després de la mort de l'autor de *Poemes a Mondragó* el mes de gener d'aquell mateix any. N'Antoni sentí aquella pèrdua irreparable per a la nostra cultura. També perdre la veu d'un gran poeta. De fet, sempre ha criticat els escriptors que menyspreen la poesia de Llompart. I no s'amaga de dir que la lectura de *Mandragola* l'influï per escriure els poemes en prosa de *Calvari*.

És l'únic recull poètic de n'Antoni amb connexió amb la temàtica religiosa. Ell mai no ha ocultat que té «sentiments religiosos», encara que «sempre m'he mogut dins l'heterodòxia i mai no he cregut en cap mena de dogma». Pensa que cada cultura «té la seva manera de cuidar l'espiritualitat». En realitat, en escriure *Calvari* «no volia fer un llibre religiós,

sinó una reflexió sobre la mort i el destí dels homes edificada a partir dels mites cristians».

Va conèixer Joan Fuster a Sueca en el darrer acte com a president de l'AELC, càrrec que ocupava des de 1987. Era un dels seus mites de joventut després de la lectura de *Nosaltres, els valencians*, però sols es trobà amb l'ombra del gran home que havia estat. Varen anar a dinar a Cullera on feu el traspàs de la presidència a Avel·lí Artís Gener amb el símbol de la cullereta per primer cop. N'Antoni explica que a Fuster el va «sentir molt lluny, quasi a distàncies siderals. Com si sabés que la mort havia començat a cridar-lo». De fet, morí tot just un any després a la localitat natal.

En aquesta època s'havien produït també els passos inicials en la incursió d'un nou gènere: la prosa narrativa. «Jo sempre havia pensat que era incapaç d'escriure una novel·la. Ho veia com un impossible. En part, perquè, quan escric, la meua tendència natural és a ser molt sintètic i, en general, la sensació que tenia, i que encara tenc, era que a moltes novel·les, els sobra més de la meitat de les pàgines. (...). A poc a poc, me'n vaig anar adonant que tenia necessitat de dir coses que no hi havia manera de saber-les dir en vers i, empès per la necessitat, per la curiositat i per les ganes de superar-me i d'emprendre noves aventures literàries i intel·lectuals, un bon dia, em vaig posar el repte de fer una novel·la. L'es-

purna que ho va encendre tot va saltar quan l'amic Pere Pons i Clar, que aleshores treballava en una editorial de literatura juvenil, em va proposar que escrivís un text d'unes vuitanta pàgines per a una nova col·lecció que volien tirar endavant. El tema havia de ser el contraban. Com que, d'això, com a bon santanyiner, en sabia un raig, l'oferta em va fer gràcia. Però mentre escrivia m'adonava que allò no havia de ser allò, sinó una novel·la que no parava de donar-me voltes pel cap i que, gràcies al fet de no haver arribat a bon port el projecte de l'editorial, va acabar essent *Les llunes i els calàpets*.» La novel·la narra la història d'una família i d'una comunitat pagesa i marinera de Mallorca durant un període que va des de principis del segle XX fins a la Guerra Civil. Hi va estar fent feina durant tres anys, fins que fou publicada per l'abril de 1994. Les bones crítiques a l'obra, que també les havia rebudes pels seus llibres de poemes, l'estimularen a continuar seguint en aquest nou camí i combinar-lo amb la creació lírica.

Aquest mateix any va participar en la Carpeteta per commemorar que Menorca havia estat declarada reserva de la biosfera, juntament amb Pere Gimferrer, Miquel Martí i Pol, Francesc Parcerisas, Ponç Pons i Marià Villangómez. També va guanyar el premi dels Jocs Florals de Barcelona amb el poemari *Bandera blanca*, dedicat al seu amic Ponç Pons i que fou publicat per Proa a la col·lecció «Els Llibres de

l'Óssa Menor» amb un pròleg de Vicent Salvador. Segons n'Antoni, «*Bandera blanca* no és un títol que faci al·lusió a un desig de capitular, sinó més bé de presa de consciència d'una necessitat: la de demanar una treva per concentrar forces per poder fer front a l'únic combat que no ens podem permetre mai de perdre: el que lluitam a diari amb nosaltres mateixos. D'aquest llibre, com de qualsevol llibre de poemes, se'n poden fer moltes lectures. També és un intent de trobar sentit al present quan te n'adones que mirar cap endarrere només fa créixer la nostàlgia i que en el futur només ens espera la mort».

El 1995 va estar fent feina en un nou poemari *El batec de les pedres* que, en haver-lo conclòs, presentà als premis Ciutat de Palma. Tot i que ja l'havia guanyat una dècada abans, hi tornà a concursar perquè a les bases de la convocatòria constava que Edicions 62 editaria l'obra premiada, la qual cosa suposava un estímul addicional. Dia 20 de gener de l'any següent li fou atorgat per segon cop el premi Joan Alcover de poesia. «*El batec de les pedres* és una reflexió sobre la meva generació, una generació l'ànima de la qual s'ha anat fossilitzant, en bona part superada pels ritmes no sempre elogiabls ni satisfactoris de la història. Tanmateix, els poemes d'aquest llibre són una manera de dir que, mal que reduïts a la condició de fòssils, molts dels nostres ideals encara bateguen. Així mateix

hi ha un reconeixement al mestratge de poetes que en algun moment he estimat, com Salvatore Quasimodo, Josep M. Llompart, Blai Bonet, Vicent Andrés Estellés, Pere Gimferrer, Cesare Pavese, Dante Alighieri o Marià Villangómez».

Va fer el pregó de la XIII Fira del llibre de Palma pel maig. I uns dies després participà en el Festival Internacional de la Poesia, al Palau de la Música Catalana a Barcelona, juntament amb Philip Levine, Titos Patrikios, José A. Goytisolo, Francisco Brines i altres.

Entre els bons amics que havia fet en aquests deu anys de contacte amb escriptors, a més de Ponç Pons i Gabriel Janer Manila (entre altres trobades acudia a les seves festes de Cap d'Any que l'escriptor algaidí organitzava a la seva casa de Sa Indioteria), destacaven Jaume Pomar i el matrimoni Maria Antònia Oliver i Jaume Fuster. Quant a Jaume Pomar, malgrat la fama del seu mal caràcter, van tenir una bona relació. «El vaig tenir molts d'anys per ca nostra i no vàrem tenir mai ni una mala paraula. Durant un temps, venia a sopar o a dinar amb una certa freqüència. Venia amb parelles que solia canviar cada dos per tres. També venia, els estius, a l'apartament que tenim a la Colònia de Sant Jordi. Li agradava que el duqués a passejar amb el llaüt. Quan estava de bones era una persona agradable. A més era molt culte i, si s'ho proposava, sabia ser elegant (...). Durant

molt de temps ens donàvem a llegir tots els originals abans de publicar-los. Encara que érem molt diferents de caràcter, coincidíem en molts de punts de vista. Tant pel que fa a temes literaris com a temes d'actualitat.» Amb en Jaume Fuster i na Maria Antònia Oliver varen «passar molt bones estones junts. Tant a Biniali com a Santanyí». A més, en Jaume fou qui el va convèncer perquè usàs l'ordinador per escriure. N'Antoni escrivia sempre a mà i després ho passava a màquina. Així ho va fer fins que en Jaume Fuster, l'any 1996, li va vendre «un Macintosh a baix preu perquè ell el volia canviar per un de més potència (...). En Jaume va ser tan amable que va voler venir a ca nostra per ensenyar-me a manejar l'aparell, ja que jo no en tenia ni idea. Ell, en canvi, dominava la informàtica. Fins al punt que, durant estona, cada problema que em sorgia, me'l resolva per telèfon».

Pel juny de 1996 publicà al *Diari de Balears* l'article «Massa poetes i massa pocs rebels?», amb el qual inicià una col·laboració setmanal al diari que es perllongà fins a març de 1999. Eren articles d'opinió en què tractava temes d'actualitat política i cultural i solien publicar-se cada diumenge juntament amb els de Blai Bonet i Nadal Batle.

El mes següent es compliren els vint-i-cinc anys de matrimoni amb na Rosa: celebraren les nocces de plata d'un matrimoni feliç i ben avingut. Poc després, per l'agost, va conèixer el que també s'ha

convertit en un altre dels seus grans amics, Sam Abrams. «Els amics són un dels millors regals que ens pot concedir la vida. La meua es va enriquir d'una manera especial a partir del dia que vaig conèixer D. Sam Abrams. Ben aviat vàrem congeniar fraternalment. Dic fraternalment perquè és així com em surt de les distàncies del cor, i perquè també són paraules manllevades al mateix Sam que, el 1998, ja em va posar una amable dedicatòria al seu llibre de poemes en edició bilingüe anglès-català *Calculations* (Edicions Proa, 1997). La dedicatòria deia, entre altres coses: "...així, a més del pacte de l'amistat podrem segellar el pacte de germans en la tossuda lluita contra els mots anomenada poesia..." *Calculations* era el seu debut poètic i, en aquest sentit, nosaltres dos, que compartim adesiara amors i devocions, fidelitats i propòsits, neguits i esperances, compartíem també la circumstància d'haver estat poetes des de sempre i, tot i això, no haver començat a publicar fins després d'haver complert els quaranta anys».²⁵

Com que els vents de la creació i la literatura eren favorables, començà a fer feina en un nou projecte novel·lístic que s'acabaria convertint en *La mà del jardiner*. Situà la narració en plena postguerra al mateix espai rural de *Les llunes i els calà-*

pets. A més de la visió de Mallorca en els anys 40 i 50, presentà els fets relatats com a conseqüència dels enfrontaments entre els dos bàndols durant la Guerra Civil. Mentre escrivia aquesta obra s'adonà de les connexions amb l'anterior i pensà que podrien ser part d'un cicle novel·lístic, d'una crònica de la Mallorca del segle XX. Sols tenia clar que serien novel·les corals i que s'ubicarien al mateix lloc. No volia repetir trames ni personatges, però sí que havia de tenir un element aglutinador: el de l'espai físic i l'espai humà.

El 1996 el seu bon amic Ponç Pons havia guanyat el premi Carles Riba de poesia amb *El salobre* i l'any següent, pel maig, n'Antoni li feu la presentació del llibre a l'Auditori de la Fundació Enciclopèdia Catalana. La presentació de llibres s'ha convertit en les darreres dècades en un acte social imprescindible. I en aquests anys i els posteriors n'Antoni, generosament, va fer moltes presentacions a amics i coneguts que li ho sol·licitaven. Ho feia per ajudar-los perquè ell sempre s'ha sentit agraït als escriptors que l'han ajudat. En un món en què la generositat i l'agraïment no són valors a l'alça, n'Antoni sempre ha procurat portar-se de manera generosa i agraïda amb la gent que l'envolta i també amb els col·legues.

Blai Bonet, a qui havien concedit la Creu de Sant Jordi (1990), morí a Santanyí, una mica en

²⁵ Del pròleg «D. Sam Abrams, una veu imprescindible» al llibre d'Isabel Graña Zapata (ed.), *D. Sam Abrams, el compromís amb la literatura*, Palma: Lleonard Muntaner Editor, 2022.

l'oblit, el desembre de 1997. N'Antoni, que l'havia tractat sovint en els darrers anys, va plorar en conèixer la luctuosa notícia. Després va denunciar públicament molts cops que no es publicàs la seva obra completa, cosa que vint-i-cinc anys després encara està per fer.

Al juny de 1998, en acabar el seu trenta-quatrè curs de mestre, s'acomiadà dels companys de l'escola de Santanyí on havia treballat els darrers devuit anys perquè li havien assignat plaça a l'institut nou que aquell any s'havia creat al poble. Així, després d'unes vacances de moltes lectures i escriptura (estava treballant en la novel·la *La mà del jardiner*), pel setembre començà a fer feina de professor de ciències socials al primer cicle d'ESO, a l'institut de Santanyí, que va iniciar el seu funcionament aquell mateix any. Tot i ser conscient que amb les noves reformes educatives s'havia rebaixat el nivell de coneixement dels alumnes, n'Antoni va encaixar de seguida en el nou centre. Fou «com si recuperàs la il·lusió que se sol tenir quan comences de nou alguna cosa. Efectivament, tot era nou i la gent molt jove. Encara que jo aquell setembre vaig complir els cinquanta-tres anys, prest m'hi vaig sentir integrat i ben acollit. Alguns professors i professores abans havien estat alumnes meus. Per sort també vaig tenir uns meravellosos companys de departament i uns fabulosos equips directius. Vaig pensar que no

havia de desentonar. Prest vaig acceptar de ser cap del departament d'activitats extraescolars. Un dels projectes en què vaig posar il·lusió va ser en la convocatòria d'uns premis de creació literària que, des que em vaig jubilar, per iniciativa de l'equip directiu que presidia Francesca Suau, duen el meu nom».

En els darrers mesos de 1998 i els primers de 1999 feu una feina intensa en la novel·la *La mà del jardiner*, en la qual hi havia estat treballant durant prop de quatre anys. En estar acabada, decidí presentar-la al premi Sant Joan. Dia 17 de juny, amb l'assistència d'unes dues-centes persones, li fou lliurat aquest premi al Saló Modernista de la Caixa de Sabadell. El llibre original fou publicat al novembre per Edicions 62, i la traducció al castellà, feta per Joan Pla, a l'editorial Muchnik (2001).

Uns dies abans de la concessió del premi, dia 13, s'havien celebrat les eleccions municipals i al Parlament balear. N'Antoni s'havia presentat a les llistes del PSM de Santanyí en un dels darrers llocs, de manera simbòlica, per donar suport al nacionalisme illenc.

Aquell any 1999 va succeir un altre feliç esdeveniment: la seva filla, n'Antònia, que s'havia llicenciat en dret i exerceix d'advocada, es va casar amb Fernando Santacruz i s'instal·laren a Santanyí.

A partir de la publicació de *La mà del jardiner* minvà el seu ritme de producció. O s'alentí. Crear,

per molt plaent que sigui, sempre li ha suposat, a n'Antoni, un gran esforç: «Jo estic moltes hores per escriure unes línies perquè me les penso i repenso, tant quan escric en prosa com en vers. A l'hora d'escriure, un posa ordre en els seus sentiments, que surten com si es tractés de l'erupció d'un volcà. I sempre tenc la mateixa sensació: no, això no ho és, això no està prou bé. Com puc trobar les paraules que s'apropin més al que vull expressar? Aconseguir les paraules fins que pugui dir: ara sí expressen allò que volia expressar, això, per a mi, és un camí molt llarg.» Tanmateix, en els quinze darrers anys de segle havia escrit i publicat vuit llibres de poemes i dues novel·les. Un ritme de producció intens i, en certa mesura, extens. En canvi, durant els cinc anys posteriors seguí escrivint, però no publicà cap altre llibre nou fins a *Cap de cantó* (2004). Cert és que aparegueren dues antologies: *Poemes essencials* a la col·lecció «Paraula de poeta» editat per la Conselleria de Cultura (2000) i *La lògica del temps* a la col·lecció «Veu de Poeta», que consta de les recitacions enregistrades en disc compacte i acompanyat d'un quadernet amb els textos originals en català, i la traducció al castellà (Andrés Salom) i a l'anglès (Sam Abrams) l'any 2002.

Amb el nou segle i mil·lenni, amb un important bagatge de publicacions, premis i crítiques elogioses a les espatlles, va arribar el moment de pen-

sar en els projectes futurs, essencialment en narrativa. Conscient de la necessitat de la inspiració en poesia i que «versos no en podia fer sempre que volia» perquè «just em sortien a moments determinats», sabia que no podia planejar massa els seus propers passos poètics, però sí que començà a perfilar el tercer volum del cicle de novel·les. Una de les coses que va decidir fou que, com que les dues novel·les anteriors (*Les llunes i els calàpets* i *La mà del jardiner*) «i la que volia escriure transcorrien en el mateix espai físic i en el mateix espai humà, estaria bé que aquell espai tengués un nom». Pensà que «s'havia de semblar a qualche topònim d'origen àrab» com sembla ser el de Santanyí i, després de reflexionar-ho força, va trobar el nom adient: Almandaia. També tenia clar que amb la tercera novel·la havia d'acabar «la crònica de la Mallorca del segle XX a partir del que jo havia viscut, del que havia sentit contar i del que havia investigat i havia llegit.» El nou llibre, que tancaria la trilogia, havia de començar cronològicament cap a finals dels anys 50 i perllongar-se fins a l'inici del segle XXI. La idea argumental era narrar l'ascensió i la caiguda d'un polític corrupte i, a la vegada, fer un retrat de la Mallorca de les últimes dècades, caracteritzat pel creixement de la riquesa material i de la pobresa moral. Posà fil a l'agulla i començà la novel·la que acabaria per titular-se *L'illa dels dòlmens*.

El 2002 va ser un any agre dolç per les circumstàncies familiars. D'una banda, l'alegria pel naixement de na Rosa Santacruz Vidal, la seva primera neta, el dotze d'agost; de fet, més endavant, li va escriure un poema i el va titular així, "Primera néta".²⁶ D'altra, el dol per la mort de la seva mare, n'Antònia Ferrando Portell, als noranta anys, el dia primer d'octubre.

Aquest any ja estava treballant en *L'illa dels dòlmens* i també en els poemes de *Cap de cantó*,²⁷ que fou un recull d'elaboració lenta i molt meditada que acabà el 2003. Aquest poemari es publicà a principis de 2004, vuit anys després de l'aparició d'*El batedor de les pedres*, i com aquest publicat a la col·lecció «Els Llibres de l'Óssa Menor» de l'editorial Proa. Va dedicar el llibre a Sam Abrams. És un conjunt de vint-i-dos poemes que connecten amb la seva poesia anterior tant temàticament com formalment. Se centra també en els temes del record i el pas del temps, però alhora consta d'elements nous: llenguatge més senzill, poemes més llargs, més referències literàries i artístiques i l'ús de versos alexandrins. Si els reculls de n'Antoni venien acompanyats d'una cada cop més nodrida i positiva recepció crítica, aquest va tenir encara una repercussió major.

²⁶ Va aparèixer a la secció «Poesia esparsa» al llibre *Allà on crema l'herba*, Port de Pollença: Edicions del Salobre, 2008, p. 376.

²⁷ Li posà el mateix títol del llibre escrit gairebé quaranta anys abans, però sense cap relació temàtica ni formal.

La invasió de l'Iraq, en la qual Espanya s'hi va veure involucrada per culpa del govern d'Aznar, va remoure la consciència del país i feu aixecar la veu de molts d'intel·lectuals. També indignà n'Antoni que, a més de participar en les manifestacions contra la guerra, va escriure el poema "Iraq 2003: Clam de les víctimes".²⁸ Pel maig, com a gest pacifista i nacionalista, es tornà a presentar dins la candidatura del PSM per segona i última vegada. Ho feu també de manera simbòlica i testimonial, en els darrers llocs de la llista, perquè no tenia cap intenció de dedicar-se a la política.

El seu fill, n'Andreu, que s'havia llicenciat en Dret i vivia a Vilafranca, va aprovar les oposicions a l'Administració i es va convertir en funcionari de la Comunitat Autònoma, la qual cosa proporcionà una certa tranquil·litat com a pares, a n'Antoni i na Rosa, conscients que els fills tant per la feina com econòmicament tenien la vida encarrilada.

Un autor contemporani a qui admirava molt era Joan Margarit. El fascinava «que es pogués escriure una poesia tan bona amb un vocabulari tan habitual» i de fet l'influí perquè havent-lo llegit deixà d'obsessionar-se, com feia als seus primers poemaris, per una exagerada recerca lèxica. El va conèixer en persona mitjançant Sam Abrams. El 2003

²⁸ Fou publicat a «Poesia esparsa» al llibre *Allà on crema l'herba...*, *Op. Cit.*, p. 375.

Margarit havia publicat *Trist el qui mai no ha perdut per amor una casa* i pel febrer de 2004 n'envià un exemplar a n'Antoni amb una carta manuscrita a les tres pàgines inicials elogiant el seu nou poemari, *Cap de cantó* i fent un acurat i sentit comentari de totes les composicions del recull que l'havien colpit.²⁹ De fet, va fer la presentació d'aquest llibre a l'Espai Mallorca de Barcelona.

També va escriure el pròleg de l'antologia bilingüe *El jardí de les delícies* (la traducció en castellà era de Jaume Pomar), que també constava d'un estudi introductor de Pere Rosselló Bover. El llibre va ser publicat per l'editorial Calambur el 2005. Any que aparegueren altres dues antologies seves: *Vint hiverns a Montmartre*, editat per El Tall i amb un pròleg de Francesc Parcerisas, i *A cops de ferro i àlgebra (1986-2004)*, una selecció de cent poemes a cura de Sam Abrams, que també es va encarregar del pròleg, i que formà part de la «Biblioteca d'Escriptors Mallorquins», imprès per Hora Nova.

Per aquests anys es publicaren una selecció de poemes seus a les antologies col·lectives *La poesia a les Balears al final del mil·lenni* traduït a l'anglès i el francès, i *Vint poetes de les Balears* en castellà, promogudes ambdues per l'Institut Ramon Llull.

²⁹ N'Antoni Vidal ha tengut l'amabilitat de fer-nos-en arribar una còpia, així com molts d'altres documents que, d'altra manera, ens haurien estat del tot inaccessibles.

El 2004, després dels esgarrifosos atemptats de l'11 de març i la burda manipulació que el Govern d'Aznar en va fer dels mateixos, s'uní a les protestes del país i anà a votar a les eleccions generals de dia 14 convençut de la necessitat d'un canvi de color polític, que es va produir amb la victòria de José Luis Rodríguez Zapatero. També aquest mes va llegir la conferència «Creació literària: teoria i experiència» a l'Escola de Formació en Mitjans Didàctics, un text en què exposa, en forma d'assaig, el seu pensament sobre la literatura i la creació. Fou publicat a la revista *S'Esclop* a l'any següent.³⁰ Entre moltes altres coses interessants afirma que «la meua obra es caracteritza fonamentalment per l'amor a les paraules. L'art són les formes i aquestes en literatura són la manera en què s'utilitzen. El més important per a un escriptor no és allò que es diu, sinó com ho diu». I també que «la literatura, més que una resposta, és un estímul. La grandesa de l'art prové de la capacitat de crear àmbits de llibertat individual que li és inherent. Un bon text literari ha de permetre que cada lector en pugui fer una lectura personal, ha de permetre que els lectors no es sentin lligats per cap mena de visió definitiva, inqüestionable, dogmàtica».

³⁰ El text fou publicat en dues parts: la primera al número 22 (II època, IV any) de juliol-agost de 2005; la segona al número 23 (II època, IV any) de setembre-octubre de 2005.

Pel juny va concloure el seu quarantè curs de mestre. Durant l'època de vacances va fer feina en algunes de les antologies que abans hem citat, i també en la novel·la *L'illa dels dòlmens*, que es trobava en ple equador.

A la tardor es va unir a les protestes promogudes per l'AELC i els intel·lectuals mallorquins contra el bilingüisme en els premis Ciutat de Palma que va promoure la batlessa Catalina Cirer, amb majoria del PP al consistori, i que desembocaren en un boicot als premis.

El darrer dia de gener de 2005, dos anys i tres mesos després de la mort de la seva mare, la seguí el pare, n'Andreu Vidal. Des d'aleshores, n'Antoni visita sovint el cementiri. «No puc explicar ben bé què hi cerc. Més enllà de la raó i els seus arguments, hi ha un univers de dimensions inabastables. No puc explicar què hi cerc, però sé que hi trob pau, una mena de contacte religiós amb allò que no és visible, l'harmonia que em demanen el cos i l'esperit. Tot això, just m'havia passat, qualche vegada, entre els murs solitaris d'alguns dels oratoris que coronen els puigs marians de l'illa de Mallorca o navegant de nit per les aigües de les calmes de gener, amb el meu llaüt».³¹

Tot i complir seixanta anys pel setembre no li permeteren jubilar-se perquè encara no els tenia el dia de l'inici del curs i va haver d'exercir de mes-

³¹ *Op. cit.* VIDAL FERRANDO, Antoni: *Amors i laberints...*, p. 60-61.

tre tot el 2005-2006 sencer. Encara que l'educació sempre li havia importat i li agradava la seva feina, després de més de quaranta anys a les aules començava a ser una tasca una mica feixuga. A mesura que havia anat canviant el sistema educatiu i el sistema de valors de la societat, els alumnes també havien canviat el seu comportament i no s'esforçaven tant com abans. «Segurament per tres motius. Primer, perquè, durant estona, uns il·luminats havien arribat a fer creure a molta gent que es pot estudiar sense esforç. Segon, perquè l'ensenyament obligatori arriba fins als setze anys i, com més gent estudia més t'empeny a baixar el nivell, ja que, si no ho fessis, la meitat dels alumnes quedarien despenjats. En tercer lloc, perquè l'educació ha perdut prestigi. A Mallorca, en concret, la gent ha arribat a veure que molts que no sabien fer ni una o amb un tassó s'han cansat de guanyar doblers mentre d'altres amb estudis brillants s'han hagut de conformar a viure d'un sou.» També se sentia incomodat per l'excés de paperassa burocràtica que, sense repercutir en la qualitat d'ensenyament, ha augmentat reforma rere reforma.

El 2006 fou també un any de molta feina en la novel·la, de la qual, després de gairebé quatre anys de redacció, ja veia a prop tant el final de l'obra com del cicle d'Almandaia.

Pel febrer van fer un viatge a Londres, n'Antoni, na Rosa, en Ponç Pons i la seva esposa, na Roser Moll, acompanyats de Gregori Mir, que, bon coneixedor de la ciutat, els va fer de cicerone.

Aquell mateix any, poc abans de jubilar-se li feren una entrevista sobre els anys de docència, i va afirmar: «Amb el temps, he après a tenir més paciència i a ser més tolerant. Però segueisc pensant que un mestre no pot renunciar mai a donar una bona preparació als seus alumnes. Després de quaranta-dos cursos, jo encara no hi he renunciat. El que passa és que a vegades t'equivoques amb els mètodes que utilitzes per aconseguir-ho. Així i tot, crec que puc dir que, amb encerts i errors, sempre he tractat els meus alumnes així com m'hauria agradat que tractassin els meus fills».

De l'1 al 3 de juny va participar en el VIII Festival de Poesia de la Mediterrània al pati de la Misericòrdia a Palma, juntament amb Jordi Llavina, Miquel López Crespí, Rabia Djelti, Ibtissam Al-Mutawakkil, Àlex Susanna, Miguel Ángel Velasco i altres.

Pel setembre va morir Miquel Vanrell, que exercia de director del col·legi Àngel Ruiz i Pablo. Fou també una mort molt sentida perquè Vanrell havia estat el seu gran amic de joventut a Menorca i amb els anys, tot i la distància, havien seguit tenint una bona relació.

També pel setembre, després de quaranta-dos cursos de mestre, es va poder jubilar. La conclusió a

tota una vida de feina a les aules dedicada a ensenyar. Una feina que, a més, sempre li havia agradat. «De fet encara aniria a fer classe. Si vaig demanar la jubilació anticipada va ser per la gran llibertat que suposa no haver de tenir un horari i perquè ja no suportava la burocràcia inútil, que, per si no n'hi hagués prou, segons el que em conten, no para de créixer ni d'insultar la vocació dels docents de tots els nivells. A moments, no puc evitar de pensar que es tracta d'un parany, d'una estratègia ordida a nivell mundial. Ja ho va dir Millán Astray: *¡Abajo la inteligencia!*. El poder real i els seus acòlits tenen més por de la intel·ligència que de les bombes». La jubilació li proporcionà un bé del qual fins ara havia anat ben escàs: temps. Temps per llegir, per escriure i per viure sense la necessitat d'estar sotmès a uns horaris.

IV

Acabada la novel·la *L'illa dels dòlmens* per l'estiu, treballà durant la tardor en la correcció minuciosa del llibre fins que va estar llest per entrar a impremta. Narra la història d'un polític caigut en desgràcia i en ella es reflecteix l'impacte que va suposar el turisme de masses dins la societat mallorquina i el gran engany que va ser el que s'anomenà transició democràtica. Abasta els últims seixanta anys, més o menys des de finals de la postguerra fins als nostres dies, i a pesar de l'ús dels narradors en primera i segona persona i de contar la història d'un home derrotat, és una novel·la coral. La veu del protagonista es dilueix en la vasta xarxa d'històries d'una col·lectivitat. Pel febrer de 2007 va aparèixer publicada per l'editorial Ensiola. Tancà amb aquesta obra la trilogia del cicle d'Almandaia i aconseguí que el seu prestigi com a narrador se situàs a la mateixa alçada del que havia assolit com a poeta. Que la crítica deixàs d'afirmar

que era un poeta que escrivia novel·la. Era, en realitat, un escriptor capaç d'arribar als cims dels dos gèneres. Poc més de vint anys després de la publicació del seu primer llibre començava a ser considerat com una de les veus més importants de la literatura catalana contemporània.

Aquell mes de febrer va viatjar a Nova York amb la seva filla, n'Antònia, convidat per l'Institut d'Estudis Baleàrics a la Setmana de la Cultura de les Illes Balears, unes jornades de promoció de la nostra literatura. N'Antoni va participar a l'Instituto Cervantes d'aquella ciutat en una taula rodona sobre el fet d'escriure en una illa, juntament amb Carme Riera, Edouard Glissant i Miquel Cardell, que feu de moderador. Escriví, en els dies que va romandre a la metròpoli, el poema «Zona Zero», que subtitula «Homenatge a García Lorca».

Dia 5 de juny de 2007 morí a Maó el seu amic de joventut, n'Andreu Murillo, quan no feia encara un any de la mort de Miquel Vanrell. La notícia de l'òbit fou un altre cop molt dur i la sensació que amb la seva pèrdua es tancava un cicle: s'esvaïa definitivament aquell món de la Menorca de joventut que havia viscut feia quaranta anys. I també de les esperances d'un món millor que s'havien forjat al caliu d'aquella època.

Una altra fita d'aquest any fou l'aparició de *Las lunas y los sapos*, traducció en castellà de *Les llunes i*

els calàpets feta per Joan Pla i publicada a Madrid per l'editorial Calambur. També participà per octubre a la Fira del Llibre de Frankfurt, en la qual la cultura catalana fou convidada d'honor.

Durant la tardor de 2006 i tot el 2007, de manera intermitent, va fer feina en l'edició de l'obra poètica que li havia proposat n'Antoni Xumet. Durant dos anys de treball intermitent, preparà i corregí les seves poesies publicades, no per refer-les (no hi ha modificacions substancials) però sí per perfeccionar-les. Així pel febrer de 2008, Edicions del Salobre va publicar *Allà on crema l'herba. Obra poètica (1986-2007)*, volum que recollia els nou poemaris publicats fins aquell moment, vuit poemes que no havien estat recollits a cap llibre (sota l'epígraf «Poesia esparsa») i cinc poemes del nou recull en el qual havia començat a treballar, *Gebre als vidres*.

Pel març de 2008 van fer un viatge a Lisboa na Rosa i ell amb en Ponç Pons i na Roser Moll. En Pons, gran admirador de la literatura portuguesa, els va contagiar durant aquells dies la seva passió pels escriptors portuguesos, en especial per Pessoa i Saramago.

Dia 2 de juny va néixer la filla petita d'en Fernando i n'Antònia, na Margalida Santacruz Vidal, la seva segona neta. Una gran alegria per a tota la família. L'altra gran notícia d'aquest any fou l'atorgament del premi de la Crítica Serra d'Or de novel·la a *L'illa*

dels dòlmens, que culminava una excepcional trajectòria de recepció crítica de l'obra.

N'Antoni i na Rosa, tot i no anar cada setmana a missa, hi acudien de tant en tant. També formaven part de l'associació Amics de la Consolació, un grup de setanta famílies de Santanyí i S'Alqueria Blanca, que s'ocupava del manteniment del santuari de la Mare de Déu de la Consolació, però pel desembre de 2008 se sentiren exclosos de l'Església catòlica, quan Benet XVI (el Papa Ratzinger), conegut per les seves posicions tradicionalistes, va criticar fortament les persones gais després que el Vaticà mostrés el seu desacord amb la proposta francesa a l'ONU de despenalitzar l'homosexualitat al món. Aquest fet conduí n'Antoni a escriure «El recinte dels sodomites», que conclou així: «na Rosa em va dir: “No tornaré a l'església. No vull anar en aquest cel on no volen deixar entrar el nostre fill.” Jo tampoc no hi he tornat. No vull anar a cap cel on no hi hagi na Rosa».³²

El 20 de març de 2009 fou nomenat membre del Consell Social de la Universitat de les Illes Balears en representació del Parlament de la Comunitat Autònoma, càrrec que ocupà fins al desembre de 2011.

Quan n'Antònia Vicens, després d'una excel·lent singladura en el gènere narratiu, va publicar el seu primer llibre de poemes *Lovely*, inspirat en la mort del seu pare, n'Antoni li va donar l'enhorabona

³² *Op. cit.* VIDAL FERRANDO, Antoni: *Amors i laberints...*, p. 54.

perquè va «pensar que era el llibre que a jo m'hauria agradat escriure quan es va morir el meu».³³ Aquest fet motivà que la relació dels dos escriptors santanyiners contemporanis més afamats (i, alhora, dues de les millors plomes de la literatura catalana actual), que fins aquell moment era una mica distant, es reactivàs i iniciassin un camí d'amistat i de col·laboracions mútues.

Pel juny va participar, a París, en un dels actes del festival *Marché de la poésie* a la place Saint-Sulpice recitant els seus poemes. També es filmà el documental *Antoni Vidal Ferrando* per a «Veus literàries», patrocinat per l'AELC. Agustí Espriu en fou el director i guionista.

Un altre fet de l'atenció creixent a la seva obra fou que el grup *Entreveus* va enregistrar, mitjançant el segell Ona Digital, el disc *Mites dins la boca (Entreveus canta Antoni Vidal Ferrando)*, que consta de quinze poemes de l'autor musicats per Francesca Suau.³⁴ Dia 8 d'octubre feren un concert-espectacle al Teatre Xesc Fortesa per presentar aquest disc. Altres grups i cantants que han musicat poemes seus són Llnàtiques a l'àlbum *Dilluns*, Joan Manuel Escobedo a *Vox Insularum*, Qdart a *Àvidament* i Arnau Estrades a *Inventari de béns*.

³³ Text de la presentació del llibre d'Antònia Vicens, *Sota el parai-gua el crit* (Leonard Muntaner) feta a Can Alcover (10-12-2013).

³⁴ El 2007 *Entreveus* ja havien publicat el disc *El joc de l'aigua*, amb dos poemes d'Antoni Vidal.

Pel novembre va viatjar a Brussel·les per intervenir en un homenatge a Damià Huguet i Marià Vil·langómez i recitar poemes seus. Eren unes jornades de promoció de la nostra cultura organitzades per l'Institut d'Estudis Baleàrics. Aquest viatge li inspirà el text "Rosa des de Brussel·les", que va publicar a *Amors i laberints*. Va escriure els quaranta-sis capítols d'aquest llibre des de l'estiu de 2008 fins a finals de la primavera de 2010. N'Antoni el qualifica de «dietari sense dates» i, de fet, porta el subtítol «Dietari, 2008-2010». Tanmateix, l'adscripció genèrica és prou difícil perquè és una obra que té elements d'assaig, d'autobiografia i inclou també una prosa poètica que acompanya cada un dels capítols. És un llibre clau per entendre la seva manera de pensar, l'ètica i l'estètica, els seus escriptors i artistes preferits i, alhora, participar en un recorregut biogràfic per moments importants de la seva existència. El volum fou publicat el mes de novembre per l'editorial Ensiola i el juny de 2011 va merèixer el premi Faula a la millor obra en català editada a Mallorca l'any anterior.

El mes de maig de 2011 va venir marcat pel triomf a les eleccions autonòmiques de José Ramon Bauzá, un declarat anticatalanista que va fer de la lluita contra la llengua pròpia un dels signes d'identitat del seu govern. N'Antoni, com la majoria d'intel·lectuals illencs, es va plànyer d'aquest fet.

A l'agost de 2011 na Rosa i ell van fer un viatge de plaer per Escòcia. Visitaren Edimburg, Glasgow i les Highlands.

Aquest any Axel Schönberger traduí a l'alemany la novel·la *Les llunes i els calàpets* (*Monde und Kröten*), editat a Frankfurt am Main per l'editorial Valentia; i Neus Canyelles *L'illa dels dòlmens* al castellà (*La isla de los dólmens*), llibre que fou publicat per El Gall Editor.

Altre cop amb la victòria del PP a l'Ajuntament de Palma, el batle Mateu Isern tornà a convertir els premis literaris en bilingües i hi va tornar haver una forta oposició per part del món cultural illenc. El 20 de gener de 2012, mentre es lliuraven els premis en el Teatre Principal, amb poca assistència de lletraferits, el PEN Català, l'OCB i l'AELC organitzaven un acte alternatiu, conegut amb el nom de «Sant Sebastià Literari» a Can Alcover, amb nodrida assistència d'escriptors i artistes. N'Antoni també hi participà.

Aquest mes l'editorial Meteora publicà *Gebre als vidres*, el desè poemari del nostre escriptor i el de més llarga gestació. És un recull de trenta-cinc poemes, dedicat a la seva neta Margalida Santacruz Vidal, «una gemma dins la neu del camí». El títol està inspirat en uns versos d'Eugenio Montale («*Brina sui vetri*»). Amb aquest títol n'Antoni volia expressar que «a mesura que envellim s'enterboleix el sol de la mirada. Com si algú ens con-

demnàs a contemplar l'univers a través d'una finestra amb els vidres gebrats». ³⁵ Els ulls han deixat de veure el món a través dels vidres nets de la joventut quan encara tenia esperances que milloràs. Segons l'autor «és com si fos una mena de dietari. Varen ser uns anys que vaig haver de fer front a una sèrie de convulsions íntimes: la mort del pare, la del meu amic Miquel Vanrell, la salut delicada de na Rosa, la jubilació professional. Tot barrejat amb les convulsions que, encara ara, devasten els àmbits generals del país i de la llengua catalana (espanyolisme, caïnisme, feixisme, sectarisme, mediocritat, corrupció) i amb els excessos dels poders polítics, econòmics i religiosos mundials».

Els atacs continuats del Govern Bauzá contra la llengua pròpia desembocaren en la convocatòria d'una manifestació en defensa del català dia 25 de març de 2012 a Palma. Fou la més multitudinària que s'havia produït mai a l'illa. Més de 40.000 persones sortiren al carrer i n'Antoni hi va participar. Tot i que no creu en la literatura ideològica, sí que creu que en la vida s'ha de defensar allò en el que hom pensa i estima. I en aquest sentit n'Antoni sempre ha demostrat una gran consciència cívica i s'ha implicat en la lluita contra les injustícies de tota mena (polítiques, socials, econòmiques, culturals...).

³⁵ Les citacions del paràgraf pertanyen a *Op. cit.* VIDAL FERRANDO, Antoni: *Amors i Laberints...*, p. 111.

A l'abril el Club de lectura de Santanyí, que dirigeix Joan Pons Bover, va començar a funcionar. N'Antoni hi participà des d'un primer moment. Amb el temps el Club s'ha convertit en un element dinàmic de la vida cultural del poble.

Entre les lectures poètiques en les quals participà aquell any, en feu una en honor a Llorenç Moyà, que havia estat gran amic de Bernat Vidal, i que va tenir lloc a Can Gelabert a Binissalem, dia 10 d'agost.

Durant aquest any va seguir treballant en el seu primer aplec de contes *Els miralls negres*, que havia començat a redactar després de la publicació de *L'illa dels dòlmens*. Durant els primers mesos de 2013 hi va fer feina fins a sentir-se'n satisfet del resultat. Fou publicat per l'editorial Meteora pel desembre. Conté dotze narracions, la majoria de les quals tenen connexió amb la Guerra Civil o perquè se situen a la postguerra o perquè, tot i ser actuals, els personatges en pateixen les conseqüències. Enfront de la coralitat de les novel·les del cicle d'Almandaia, aquests relats se centren en un protagonista principal. Són «éssers singulars que, d'alguna manera, han de pagar car el fet de ser-ho. La majoria són víctimes d'una gran inestabilitat emocional, de les seves pròpies ambicions i frustracions o de les endemeses del destí. La vida els empeny cap a situacions extremes. La mort, l'amor i la guerra són els eixos essencials sobre els quals giren les històries, on es confonen amb

freqüència els camins de la felicitat amb els de la fatalitat, i on el bé i el mal, el dolor i el plaer, la tristesa i l'alegria, la glòria i la derrota, l'amor i el desamor solen ser cares d'una mateixa moneda».

Dia 7 d'abril a Es Mercadal va morir Tirso Pons, exsenador i expresident del Consell de Menorca, i el darrer dels bons amics que va fer en els anys de joveventut que va viure a l'illa.

Aquest any l'Associació Cultural Es Majoral de Calonge li atorgà el Premi Estrella Mostrejada per la seva trajectòria literària i per la seva tasca de dignificació del país i la llengua.

José Ramón Bauzá va voler dur endavant, sense tenir en compte l'opinió de la societat ni dels docents, el TIL (Tractament Integral de Llengües) a l'educació. En essència, disfressat de trilingüisme, era l'estratègia per suprimir la llengua catalana de les aules. Per setembre els mestres i professors de Balears feren una vaga de tres setmanes contra el TIL i posaren de moda les "camisetes verdes" per protestar contra el Govern Bauzá, fet que culminà en la major manifestació que s'ha fet mai a Mallorca: més de cent mil persones sortiren al carrer per defensar l'ensenyament en llengua catalana. N'Antoni, com a exdocent i persona preocupada per l'educació i per la defensa de la nostra llengua, va viure amb intensitat aquelles jornades i també participà, juntament amb na Rosa i molta gent de Santanyí, en la

manifestació del 29 de setembre, que fou l'inici de l'esfondrament de Bauzá com a polític i del PP més anticatalanista. N'Antoni, conscientment o inconscient, posà el nom de "José Ramón" al personatge, un feixista boig, de la novel·la curta *La ciutat de ningú*, publicada el 2016.

En els primers mesos de 2014 va fer presentacions d'*Els miralls negres* (Barcelona Palma, Santanyí...) i el llibre fou molt ben acollit per la crítica: van aparèixer moltes ressenyes elogioses. Les narracions, ara ho veia clar, eren un pont cap a nous projectes novel·lítics. També participà, aquell any, en alguns recitals poètics com el del Museu Marítim pel maig, integrat dins la Setmana de la Poesia a Barcelona, o el de juny al Teatre de Lloseta, juntament amb els seus bons amics Ponç Pons i Bernat Nadal.

Pel novembre va fer una ponència a les Jornades de Memòria Històrica d'Alaró, amb el títol «La Guerra civil com a motiu literari», en la qual parlà de la transcendència de la Guerra Civil en les seves obres, especialment en el cicle d'Almandaia i a l'aplec *Els miralls negres*. És un text que roman inèdit, tot i l'interès que té per entendre les quatre obres narratives que havia publicat fins aquell moment. També hi ha una reflexió sobre la creació ben interessant: «Quan fas literatura, més que els fets puntuals el que t'interessa és el seu caràcter de símbol, la seva condició de testimoni i la seva capacitat de

suggeriment. De relatar els fets i d'interpretar-los, ja se'n cuiden els historiadors, els assagistes o els periodistes. El que intenta un escriptor és expressar-se artísticament. Es tracta d'aixecar un monument de paraules a allò que sents, a allò que penses, a allò que saps o que t'han contat sobre el que tractes. O, dit també d'una altra manera, de les històries, en vols fer una mena de catedral de paraules perquè el seu esperit perduri per sempre i pugui arribar a tots els llocs i a totes les generacions. En definitiva, vols mitificar els fets, convertir-los en mite i, per tant, en estímul vital. En posaré un exemple pràctic: quan Picasso va pintar el *Guernica*, no va pintar cap escena en concret d'aquell bombardeig esfereïdor, el que pinta Picasso és el terror que el bombardeig va provocar. Converteix el seu quadre en un símbol de la crueltat dels que varen dur a terme la destrucció de la ciutat i en un símbol del sofriment de les víctimes d'aquella acció abjecta. Però el missatge que transmet el *Guernica* no hauria arribat pràcticament enlloc si no fos per l'extraordinària qualitat pictòrica de l'obra de Picasso i del quadre en concret».

Durant aquest any es va dedicar essencialment a la prosa: va estar fent feina en la revisió de la trilogia de novel·les del cicle d'Almandaia que li havia proposat publicar l'editorial El Gall i que apareixeria l'any següent; a més, començà la redacció de la novel·la breu *La ciutat de ningú*.

El 2015 va portar davall del braç dues edicions que li feren molta il·lusió: *Cicle d'Almandaia*, que reunia en un sol volum *Les llunes i els calàpets*, *La mà del jardiner* i *L'illa dels dòlmens*, i anava encapçalat amb un pròleg de Lucia Pietrelli, i *Dietro le ali che fuggono*, una antologia de la seva poesia en edició bilingüe català-italià. La traducció dels poemes a l'italià la feren Valentina Ripa, Irene Baccarini i Lluís Servera. El llibre fou publicat a Foggia per l'editorial Sentieri Meridiani Edizione. El presentà, juntament amb els seus traductors, el mes de maig a la Fira Internacional del Llibre a Torí. A més d'aquest llibre, poemes seus han estat seleccionats i traduïts per a antologies en llengua castellana, anglesa i francesa (de les quals abans n'hem parlat), i també en altres idiomes com rus, hindi, romanès, gallec i neerlandès.

També pel maig se celebraren les eleccions municipals i autonòmiques que suposaren la derrota del PP i la caiguda de José Ramón Bauzá, i el retorn a una certa normalització lingüística amb la victòria del Pacte d'Esquerres i la presidència de la Comunitat per a Francina Armengol. Fets que acontentaren el nostre escriptor.

Aquest any i també el posterior, 2016, fou el president del jurat dels Jocs Florals de Barcelona i l'encarregat de redactar i llegir els discursos dels actes de concessió dels premis.

Dia 9 de setembre va complir setanta anys acompanyat de tota la família. Fou molt emotiu. Pensà que se sentia orgullós del que havia aconseguit literàriament, però encara més de les persones que l'envoltaven i l'estimaven.

Durant la tardor continuà amb la redacció de *La ciutat de ningú* i també escriví algunes composicions d'un nou recull poètic que pretenia ser una mena de dietari líric com el seu anterior llibre *Gebre als vidres*.

Dia 20 de gener de l'any següent, amb el restabliment de la llengua catalana en els premis Ciutat de Palma, participà en la trobada a Can Alcover, promoguda pel PEN, l'AELC i l'OCB, per assistir junts, escriptors i gent de la cultura que durant els quatre anys anteriors s'havien oposat als premis bilingües, a la concessió dels guardons en el Teatre Principal. Per encàrrec de les entitats organitzadores, va fer el parlament per celebrar la recuperació dels premis en català. S'alegrà de veure que el seu amic Miquel Àngel Vidal, a qui havia fet la presentació d'alguns llibres, era guardonat amb el premi Llorenç Villalonga de novel·la.

Aquell any 2016 va acabar *La ciutat de ningú*, novel·la curta que publicà pel novembre l'editorial Meteora. La narració és un monòleg interior articulad com un discurs al·lucinat, irracional i altament poètic, distribuït en més d'un centenar de breus seqüències. El protagonista, que nom José Ramón, és un feixista que es troba en tractament

psiquiàtric i ens endinsa en les seves fantasies, les seves pors i els seus desvaris. La novel·la és una metàfora del món embogit, delirant i deshumanitzat d'avui en dia, en el qual la raó i el seny queden relegats pel fanatisme i la ignorància, i les lleis que ens regeixen estan fetes sols per defensar els rics i els poderosos. És també una crítica ferotge al feixisme. «Al cap i a la fi, el problema de fons no és tant d'esquerres o dretes com de demòcrates o feixistes. Des de ben jove he considerat que el feixisme és un dels grans mals de la història. Tots sabem que com a ideologia apareix a la Itàlia de Mussolini i s'estén per l'Europa d'entreguerres. Ara, jo l'entenc en un sentit més ampli: per a mi, el feixisme existeix des que hi ha homes damunt la terra. Va aparèixer des del primer moment que algú va començar a actuar a partir d'un plantejament: "Tots els que no pensen com jo són els meus enemics"». Era la denúncia d'aquesta nova onada de feixisme que ha acabat per inundar Europa, i que en el nostre país «són hereus directes del franquisme, que encara empesta quasi totes les institucions».³⁶

³⁶ De la ponència inèdita «La Guerra civil com a motiu literari» dins les Jornades d'Estudis de Memòria Històrica a Alaró, desembre de 2014. En aquest parlament va afirmar: «Una altra raó per parlar de la guerra en els meus llibres és que el franquisme és encara ben vigent. Jo diria que de rigorosa actualitat. (...) Un règim despòtic que dura tants d'anys no desapareix així com així. Franco ja havia dit que ho deixava tot «atado y bien atado». Alguns ingenus en varen fer befa. Però resulta que, quasi quaranta anys després,

Pel maig, a la Fira del llibre, va fer la presentació del llibre de Miquel Àngel Vidal, *La ciutat de les ànimes*, que havia obtingut el premi Ciutat de Palma de novel·la. També aquest any va quallar un projecte en el qual hi feia feina des de feia temps, «Paraules de ciment», a partir de la conjunció de pintura i literatura. N'Antoni havia convençut uns quaranta escriptors per triar una sentència o un vers propi i l'artista Llorenç "Garrit" n'havia fet un cartell i un quadre de cada un i els havia acabat d'enllestir el 2016.³⁷ La primera exposició d'aquestes obres es va fer dia 22 de desembre a Canet de Mar. Després es va exposar, durant l'any següent, a Palma, a Alaior, a Santanyí i a Porreres.

Un dels temes que més l'interessaven de les notícies nacionals era el Procés Sobiranista que ha-

els hereus ideològics del dictador –pura extrema dreta– governen aquest país, i cada dia surten més franquistes de l'armari. Per desgràcia, el general encara regna dins molts de cors: parl de polítics, de militars, de clergues, de banquers i empresaris, de periodistes; però també de gent anònima. Basta veure la quantitat de persones, d'institucions i de partits que es neguen a condemnar el cop d'Estat. Mentrestant, els assassinats durant la guerra encara romanen a les fosses comunes, i els seus assassins i torturadors mai no han estat jutjats. Tot al contrari, molts varen rebre honors i prebendes». Paraules profètiques que s'han confirmat completament en els darrers anys al nostre país.

³⁷ Llorenç Vidal Lledó "Garrit" (Santanyí, 1981) té una sòlida trajectòria com artista. Ha fet més de vint exposicions individuals, tant fora d'Espanya (Nova Jersey, Bremen...), com a la península i a les Illes Balears. També desenes de col·lectives tant al nostre país com a l'estranger (França, Suïssa, Marroc...) i ha obtingut molts de premis artístics.

via agafat embranzida des que el president Carles Puigdemont anunciàs, el setembre de 2016, al Parlament de Catalunya, que el Govern convocaria un referèndum sobre la independència l'any següent. Evidentment, com a bon demòcrata i nacionalista, creia que era imprescindible un referèndum, i tanmateix intuïa que l'Estat espanyol, amb l'ajut d'una justícia polititzada i gens imparcial, acabaria avortant la temptativa. De fet, no li estranyà que pel febrer de 2017 el Tribunal Constitucional anul·làs la resolució del Parlament de Catalunya sobre el plebiscit d'independència. Tot i seguir endavant i celebrar el referèndum l'1 d'octubre a pesar de la brutal repressió que s'exercí, n'Antoni era escèptic perquè sabia que l'Estat no permetria que es produís la independència. Quan el 27 d'octubre es proclamà la Declaració Unilateral d'Independència i durant uns minuts es constituí la República Catalana, va comprendre que ja no podrien anar més enfora. De fet, en uns pocs minuts, el president Mariano Rajoy anuncià l'aplicació de l'article 155 de la Constitució, pel qual la Generalitat de Catalunya passava a estar sota control del Govern espanyol i començà la persecució, l'empresonament i l'exili dels polítics que havien propiciat el referèndum i la Declaració Unilateral d'Independència (DUI). I llavors, com s'esperava, en una farsa de justícia, les dures condemes que imposà el Tribunal Suprem a tots els líders

del procés. Fou l'evidència, com s'ha vist posteriorment i com ha dit molts cops n'Antoni, que a Espanya el feixisme no va morir amb Franco. Que la democràcia està completament manipulada i que, al nostre país, és de molt baixa qualitat.

Mentre tot això passava, la vida i la creació seguien el seu ritme. El 2017, cristal·litzà un projecte en el qual venia fent feina d'enrere. Junta-ment amb Emili de Balanzó, gerent del Foment del Turisme a Menorca, publicaren el llibre d'homenatge al seu bon amic Miquel Vanrell, que havia mort onze anys abans. *Miquel Vanrell, entre l'acció i la paraula*, publicat per l'editorial Arrela, és un llibre col·lectiu amb textos de diversos amics i del mateix Vanrell. Així com els seus actes demostren el seu constant compromís cívic, aquest llibre demostra la seva fidelitat com amic.

Aquest mateix any l'Ajuntament de Santanyí va crear el Premi Antoni Vidal Ferrando de Narrativa. També una comissió d'honors i distincions va proposar a l'Ajuntament, pel setembre, que li fos concedida la Medalla d'Or de la Vila,³⁸ honor amb el qual seria distingit l'any següent.

³⁸ La comissió va destacar a l'informe: «la seva presència i influència vital i literària del municipi en la seva obra, així com la manera original i d'una altíssima qualitat literària amb la qual ha sabut retratar el món santanyíner. També l'ample reconeixement que han rebut les seves obres en forma de premis, a la qual s'hi ha de sumar la seva tasca com historiador i docent, i el compromís amb la llengua i la cultura».

Va estar treballant en els poemes del nou llibre que s'acabaria titulant *Aigües desprotegides* i que es publicaria el febrer de 2018 a Barcelona en una coedició de Cafè Central i Editorial Eumo. És un recull que consta de cinquanta-nou poemes sense títol i ve a continuar la línia iniciada per *Gebre als vidres*: una mena de dietari poètic. En els dos poemaris «s'hi constata el que jo pensava en el moment que els escrivia: de la vida i la mort, dels estralls de la vellesa, de l'escàndol dels poders, dels mals del món i del meu país. També s'hi fa present tot allò que m'ajuda a viure: la força de l'amor i de les paraules, la memòria, la insubmissió, la defensa de la identitat, el diàleg amb els mestres de la literatura i de les altres arts, els somnis, els ideals, les passions». El títol expressa la sensació de navegar a la deriva per la vida, «sense nord, desprotegits, per aigües insegures i perilloses».

El 15 de juny de 2018 el Ple de l'Ajuntament de Santanyí va decidir atorgar a n'Antoni Vidal Ferrando la Medalla d'Or de la Vila. L'acte de lliurament es feu dia 30 de novembre al Teatre Principal de Santanyí en una festa-espectacle audiovisual en el qual participaren els seus fills, N'Andreu i n'Antònia, i les seves netes, na Rosa i na Margalida, a més de membres del grup Entreveus i Qdart. El batle Llorenç Galmès, que havia estat alumne seu, li lliurà la medalla. També hi participaren la consellera de Cultura

del Govern, Fanny Tur, i el director insular de Cultura, Rafel M. Creus. Fou un acte molt emotiu en un teatre ple de gom a gom. En definitiva, un reconeixement del seu poble per la seva trajectòria literària. N'Antoni se sentí molt satisfet per ser profeta a la seva terra. Perquè va néixer i ha viscut pràcticament tota la vida a Santanyí. De fet, tot i que Santanyí queda molt lluny de l'epicentre literari en català, n'Antoni mai no s'ha plantejat viure en un altre lloc. I aquest fet ha propiciat que costàs molt el reconeixement a tot el nostre país. Viure en un poble de la perifèria literària i cultural no l'ha ajudat gens a la promoció. Ha estat picar pedra i anar fent camí en la seva obra poètica i narrativa que li han proporcionat el prestigi que ha assolit en els darrers anys.

Per la mateixa època va participar en un homenatge a un altre escriptor que li feu també molta il·lusió: el seu mestre, Bernat Vidal i Tomàs. Per novembre es muntà, a la Casa de Cultura de Ses Cases Noves de Santanyí, l'exposició "Bernat Vidal i Tomàs: Una vida per a la cultura" per commemorar el centenari del seu naixement, amb na Isabel Vidal, la filla major de l'apotecari, al capdavant. Exposició que l'any següent es faria a Palma al Centre Cultural la Misericòrdia.

El 2019 va estar fent feina en la novel·la curta *Quan el cel embogeix*, tot alternant, com ha fet especialment en els darrers anys, publicacions de poesia

i prosa. Tot i que a ell el que li agrada és fer literatura, «sense pensar si la faig en prosa o en vers». El gènere no condiciona la seva creativitat. «És ver que hi ha versos i que hi ha prosa i és ver que hi ha escriptors que tenen preferència per una de les dues formes d'expressió o que es decanten clarament per una de les dues. Jo partesc d'una base: sense poesia no hi ha literatura. Passa que, normalment, els versos solen tenir altes dosis de poesia i la prosa dosis menors. Però igualment és ver que hi ha prosa altament poètica i versos que no tenen ni un bri de poesia. Totes les novel·les, si són bones, en tenen a dojo; perquè, per exemple, un gran argument pot ser altament poètic. Jo de cada dia em decant més per intentar escriure amb la mateixa actitud els versos que la prosa». La conclusió és que «ja m'hi he aproximat un poc amb les meves dues darreres novel·les, *La ciutat de ningú* i *Quan el cel embogeix*. Les dic novel·les perquè estan escrites en prosa; però les vaig escriure amb una actitud semblant a la que a vegades he tengut escrivint versos».

Pel maig, convidat per l'Institut Ramon Llull, va viatjar a Buenos Aires per participar a la LXV FERIA Internacional del Libro. Va intervenir en dos actes: un per parlar de la seva obra, juntament amb Mariano Quirós, Maria Barbal i Luciano Lamberti, a «Creando universos desde la periferia», i l'altre sobre l'obra de Josep M. Llompart. Hi va assistir molta

de gent als dos actes, sobretot descendents de mallorquins que havien emigrat a Argentina.

Per l'agost es presentà, a Ses Cases Noves de Santanyí, el llibre col·lectiu *Davant el fulgor. Per a llegir l'obra d'Antònia Vicens*, acte en el qual participaren diversos escriptors com Pau Vadell, Sebastià Portell i l'escriptora homenatjada. Antoni Vidal en el seu parlament va dubtar que les obres de Vicens «siguin inferiors a les d'Alice Munro o Patrick Modiano, inferiors a les lletres de Bob Dylan, tres noms guanyadors d'alguns dels darrers Premi Nobel de Literatura», i va concloure: «Tant Antònia Vicens com un grapat dels nostres millors escriptors de totes les èpoques podrien ser o podrien haver estat candidats o guanyadors d'aquest premi; i de segur que hauria estat així si les vicissituds de la fortuna no haguessin anat en contra del nostre destí polític».

Toni Moreno, fotògraf i especialista en mitjans audiovisuals, li va proposar fer un documental sobre la seva vida i la seva obra, proposta que n'Antoni acceptà tot i tenir «una mica de por de posar-me davant una càmera». I aquell any, Moreno i el seu equip van desplaçar-se a Santanyí uns dies per filmar-lo. Un cop muntat, el documental es titulà *La tarda s'enamora d'aquest lloc*, un vers del llibre *Cap de cantó*, i per octubre es projectà a l'Espai Betúlia de Badalona i al Teatre Principal de

Santanyí, amb la presència d'Antoni Vidal, que recità poemes. Llavors, el 2021 se'n feu una altra projecció a Molins de Rei, el poble natal de Toni Moreno. Totes amb gran assistència de públic.

El 2020 fou un *annus horribilis* per a la humanitat. La pandèmia de la Covid-19 pràcticament va paralitzar el món. N'Antoni i na Rosa, com tota la població espanyola, van estar confinats a casa des de dia 15 de març fins a principis de maig. Llavors, amb restriccions i amb moltes precaucions perquè els dos tenien més de 70 anys, tornaren lentament a una certa normalitat. Com que durant un temps no es van permetre concentracions de públic no va poder fer ni recitals poètics, ni presentacions, ni participar en actes literaris. Poc abans, pel febrer, es publicà *Quan el cel embogeix*, per edicions AdiA. El narrador-protagonista és un escriptor fracassat que escriu sota els efectes etílics mentre escolta música clàssica. La novel·la té dos eixos que l'articulen: les reflexions del narrador, el vell escriptor insatisfet, alcohòlic i admirador de Proust que vol fer una crònica crítica de la seva època, i el retrat del caràcter i dels fets biogràfics del fiscal, Adolf Romaguera, un feixista de pedra picada. Com a totes les seves altres novel·les, aquestes dues vies es complementen amb multitud de personatges que enriqueixen i donen una dimensió coral a la novel·la.

Miquel Àngel Vidal, en saber que pel setembre d'aquell any n'Antoni complia setanta-cinc anys, li proposà de fer un llibre-entrevista per a l'editorial Lleonard Muntaner dins la col·lecció «En Diàleg». D'aquesta tasca, que va durar prop d'un any, va néixer el llibre *Antoni Vidal Ferrando. La mà de l'escriptor* que es va publicar per l'agost de 2021. En aquest llibre n'Antoni parla de la seva vida i de la seva obra, del seu pensament, i també de passions literàries i d'escriptors que ha conegut. En un moment determinat descriu quina és la rutina diària dels darrers anys: «Em despert devers les set del matí i el primer que faig és afaitar-me, dutxar-me i prendre el cafè amb llet. Mentrestant, escolt les notícies de la ràdio. Després peg una ullada a la premsa per mitjà de l'ordinador. Intent estar al dia de l'actualitat. Tot i que no puc evitar de pensar que el que fan, bàsicament, molts de mitjans de comunicació és intentar manipular-nos de manera descarada. Els matins és quan escric, però abans solc sortir de casa per anar a comprar. Normalment escric els matins. No solc passar de tres hores. Els horabaixes no tenc el costum de fer-ho. En tot cas, el que faig qualche horabaixa és corregir o repassar el que ja tenc escrit.» Mai no escric els vespres. «Prop de les dues dinam i, en acabar, vaig a fer la migdiada. Els horabaixes, els dedic a llegir, a la correspondència, al meu arxiu, a posar coses en net, a fer o a rebre visites». També sol anar

a caminar o fer una mica d'exercici. «Després de sopar, amb na Rosa, sempre miram qualche pel·lícula. Quan anam a dormir ja són més de les dotze i jo encara llegesc una estoneta».

Tot i dedicar pràcticament cada dia unes hores a escriure, gairebé sempre fa poesia o narrativa. En poques ocasions escriu articles. Després de l'etapa dels articles setmanals al *Diari de Balears* a finals de la centúria passada, durant aquestes dues dècades de segle XXI ha col·laborat de manera molt puntual i sense cap periodicitat, sinó sols quan un tema li interessava i en volia donar la seva opinió, a diaris com *Última Hora*, revistes convencionals com *El Mirall* i *Lluc*, o digitals com *Núvol* i *Catorze.cat*.

Després de concloure *Quan el cel embogeix*, va començar a treballar en un nou poemari, en el qual va fer feina durant 2020 i bona part del 2021. El titulà *Si entra boira no tendré on anar*. En haver-lo enllestit, decidí presentar-lo al premi Carles Riba. Uns mesos després, el 13 de desembre, la Nit de Santa Llúcia, li fou atorgat aquest guardó en el Teatre Nacional de Catalunya.

Abans, pel juliol, na Rosa i ell celebraren les Noces d'Or. Els cinquanta anys de matrimoni. En una entrevista feta per Selena Soro, n'Antoni va declarar: «Ha estat l'amor de la meva vida sempre (...) la Rosa ha estat el que m'ha donat la força per fer totes les coses a la vida. Estant amb ella m'he sentit

tan bé, m'ha donat tanta energia i tantes ganes de viure que sento que he pogut amb tot. La Rosa sempre m'ha aconsellat, ha estat el meu referent a la vida».³⁹

Va fer entre finals d'any 2021 i principis de 2022 el pròleg «D. Sam Abrams, una veu imprescindible» per al llibre a *D. Sam Abrams, el compromís amb la literatura*, una selecció d'articles sobre literatura feta per Isabel Graña i publicat per Lleonard Muntaner Editor el mateix 2022.

Per l'abril es va publicar *Si entra boira no tendré on anar*, el seu darrer poemari fins ara. Segons n'Antoni, «el llibre va néixer de la sensació d'haver-me anat fent vell sense haver vist millorar el món i de la necessitat de reafirmar-me en els meus amors, en els meus ideals. Per fer-ho, he hagut de contar tot allò que els ha anat en contra i que segueix projectant les ombres que planen sobre el futur. A un primer cop d'ull, pot semblar un llibre trist o pessimista perquè hi apareix aquest sentiment d'indefensió tan inherent a la condició humana, massa voluble davant el transcórrer implacable del temps i els mals de la història (guerres, dictadures, dogmes, inquisidors, colonialisme, grans desigualtats entre països i els diferents grups socials, de la perpetuació de la llei del més fort, de la destrucció de la natura i de

³⁹ SORO, Selena: «Diré el teu nom fins que el sol sigui pols», *Ara Balears* (2-9-2023).

la voracitat insaciable dels poderosos, de la manipulació informativa...), però també és un intent de reivindicar la vida, amb les seves belleses i els seus perfums, els seus oasis. De reivindicar l'amor, la llibertat, la memòria, la identitat, la creativitat, la generositat, la dissidència, la lluita a favor de la vida... i les possibilitats de les paraules. Per això, a més d'indefensió i laments, també hi surten seguretats i notes de tendresa».⁴⁰ Un dels poemes més emblemàtics del llibre parla de la lenta pèrdua del país, la cultura i la identitat, que tant preocupen el poeta:

*Primer ens usurparen els boscs, les reserves
d'aigua dolça, el llegat dels difunts,
els mocadors de seda i els himnes de la tribu;
ens usurparen escenaris, efemèrides,
jardins, la força dels arguments,
els remeis contra les penes d'amor.
Demà tot serà seu. Entraran dins les cases
i ens llançaran al fang.*

Aquest llibre, el dotzè recull poètic, suposa un punt i seguit a l'obra de n'Antoni. De fet enguany (2023) ja ha fet alguns poemes per a un llibre futur que encara es troba en un estat inicial. Arribats a aquest punt del cim, podem afirmar que hi ha hagut

⁴⁰ Escrit inèdit d'Antoni Vidal Ferrando explicant el llibre *Si entra boira no tendré on anar*.

diversos crítics que han fet una divisió i una explicació de l'obra d'Antoni Vidal Ferrando fins a l'actualitat molt sòlida i ben argumentada, però per la seva síntesi i la seva claredat hem triat la que ha fet el mateix autor: «La prosa es podria dividir en tres etapes: la del “Cicle d'Almandaia”, tres novel·les amb què vaig intentar crear un espai mític i fer una crònica de Mallorca al segle XX; una segona etapa de transició, que és la del meu dietari *Amors i laberints* i de l'aplec de contes *Els miralls negres*, dos llibres pels quals sent un gran afecte; i una tercera etapa, més experimental, en la qual s'inclourien *La ciutat de ningú* i *Quan el cel embogeix*». Quant a la poesia, «també podria parlar de tres etapes: una primera amb un pes important del passat i dels records i amb tendència a evolucionar cap als decasíl·labs, que arribaria fins a *Cartes a Lady Hamilton*; una segona etapa on s'estableix una espècie de diàleg entre passat i present, que acabaria amb *Cap de cantó*, i en la qual els poemes en prosa van agafant importància, fins a arribar a una tercera que seria la de *Gebre als vidres* i *Aigües desprotegides*, que són una mena de dietaris en vers i un homenatge als grans mestres de la literatura i de les altres arts». I *Si entra boira no tendré on anar* complementaria aquests dos poemaris i formaria part d'aquesta tercera etapa.

Per abril li fou atorgat el XXIII Premi Jaume Fuster dels Escriptors en Llengua Catalana per la

seva trajectòria literària. A l'acte de lliurament del guardó a l'Ateneu Barcelonès, ell hi feu un discurs d'agraïment i recordà la figura de Jaume Fuster i la seva amistat, i Sam Abrams, en el seu parlament, destacà la universalitat de l'obra d'Antoni Vidal, tot i les seves «profundes arrels mallorquines», el definí com «el Thomas Hardy català», perquè és poeta quan fa poesia i novel·lista quan escriu novel·la, i també insistí en les seves altes dosis d'autenticitat, en la seva consciència moral i el seu compromís amb la literatura i la societat. Des de maig a octubre s'han fet diversos actes a Barcelona, Palma i València per commemorar aquest premi. Al de Palma, el 23 de maig, en el Casal Solleric, amb la participació de Lucia Pietrelli, Ponç Pons, Joan Pons Bover i Pau Vadedell, que van fer una lectura de textos seus, i d'Entreveus, que interpretaren alguns dels poemes que han musicat, hi assistiren més d'un centenar de persones.

Quan se li demana per què escriu, n'Antoni no dona sols una raó sinó diverses: «per entendre el món i entendre'm a mi mateix, perquè tenc fe en les possibilitats de les paraules, per il·luminar els angles morts dels paisatges existencials, per conservar l'esperança, per compartir, per amor...»

Avui 9 de setembre de 2023, dia que n'Antoni Vidal Ferrando compleix 78 anys, donam per concloua aquesta biografia. El camí, tanmateix, segueix.

Bibliografia de l'autor

Poesia

- El brell dels jorns*. Gandia: Ajuntament de Gandia, 1986.
- Racó de n'Aulet*. Palma: Moll, 1986.
- A l'alba lila dels alocs*. Palma: Moll, 1988.
- Els colors i el zodíac*. Palma: Moll, 1990.
- Cartes a Lady Hamilton*. Barcelona: Columna, 1990.
- Calvari*. Alzira: Bromera, 1992.
- Bandera blanca*. Barcelona: Proa, 1994.
- El batec de les pedres*. Barcelona: Edicions 62, 1996.
- Cap de cantó*. Barcelona: Proa, 2004.
- Gebre als vidres*. Barcelona: Meteora, 2012.
- Aigües desprotegides*. Barcelona: Jardins de Samarcanda, 2018.
- Si entra boira no tendré on anar*. Barcelona: Proa, 2022.

Novel·la

- Les llunes i els calàpets*. Palma: Moll, 1994.
La mà del jardiner. Barcelona: Edicions 62, 1999.
L'illa dels dòlmens. Muro: Ensiola, 2007.
La ciutat de ningú. Barcelona: Meteora, 2016.
Quan el cel embogeix. Santanyí: AdiA, 2020.

Narrativa breu

- Els miralls negres*. Barcelona: Meteora, 2013.

Memòries

- Amors i laberints*. Muro: Ensiola, 2010.

Investigació històrica

- La població i propietat de la terra en el municipi de Santanyí (1868-1920)*. Palma: Moll, 1992.
 Antologies poètiques
Poemes. Palma: Conselleria d'Educació i Cultura, «Poemes essencials», núm. 10, 2000.
La lògica del temps. CD acompanyat d'un quadernet amb els textos en català, i traducció al caste-

llà i l'anglès. Palma: Consell de Mallorca, Col. «Veu de Poeta», 8, 2002.

- El jardí de les delícies / El jardín de las delicias*. Textos en català i traducció al castellà. Madrid: Calambur, 2005.
Vint hiverns a Montmartre. Palma: El Tall, 2005.
A cops de ferro i àlgebra (1986-2004). Palma: Hora Nova, 2005.

Obres completes

- Allà on crema l'herba. Obra poètica (1986-2007)*. Port de Pollença: Edicions del Salobre, 2008.
Cicle d'Almandaia: Les llunes i els calàpets / La mà del jardiner / L'illa dels dòlmens. Pollença: El Gall, 2015.

Obres traduïdes

Al castellà:

- La mano del jardinero [La mà del jardiner]*. Barcelona: El Aleph Editores, 2001.
Las lunas y los sapos [Les llunes i els calàpets]. Madrid: Calambur, 2007.
La isla de los dólmenes [L'illa dels dòlmens]. Pollença: El Gall Editor, 2011.

A l'alemany:

Monde und Kröten [Les llunes i els calàpets]. Frankfurt am Main: Valentia, 2011.

A l'italià:

Dietro le ali che fuggono. [Antologia de poemes]. Foggia: Sentieri Meridiani, 2015.

Textos inèdits de l'autor també usats com a bibliografia

«Poesia i veritat», text redactat per Antoni Vidal Ferrando l'any 2007.

«La Guerra civil com a motiu literari», ponència inèdita llegida a les Jornades de Memòria Històrica d'Alaró (2014).

Presentació del llibre d'Antònia Vicens, *Sota el paraigua el crit*, feta a Can Alcover (10-12-2013).

Presentació del llibre col·lectiu *Davant el fulgor. Per a llegir l'obra d'Antònia Vicens*, feta a Ses Cases Noves de Santanyí (agost, 2019).

Text de l'autor sobre el llibre *Si entra boira no tendré on anar* (gener, 2022).

Bibliografia consultada

ABRAMS, D. Sam: Pròleg a *A cops de ferro i àlgebra* (1986-2004). Palma: Hora Nova, 2005.

—: «Vidal antològic», *Avui*, 20 de març de 2006.

—: «Vidal Ferrando en un sol volum bell, acurat i poderós», *El Mundo*, 13 de juny de 2008.

ALPERA, Lluís: «La lírica d'A. Vidal Ferrando entre la història personal i la col·lectiva», *Serra d'Or*, núm. 588, desembre de 2008, p. 73-75.

ALZAMORA, Sebastià: «Antoni Vidal Ferrando i la llibertat de l'artista», *Lluc*, 785, març-abril de 1995.

—: «Antoni Vidal Ferrando: La quietud i la ira», *Ara Cultura*, 28 de juliol de 2018.

BOLUDA, Enric: «Un pressagi», *Caràcters*, núm. 29, octubre de 2004.

BONET, Blai: «Antoni Vidal Ferrando: els treballs i els dies», Pròleg a *Els colors i el zodíac*. Palma: Moll, 1990.

CASTAÑO, Manuel: «Malestar que només salva l'amor», *El País*, 4 de desembre de 2022.

DEDEU, Bernat: «Tot el que et dec Antoni Vidal Ferrando», *El Nacional.cat*, 11 de gener de 2018.

DUARTE, Carles: «Mot a mot. Antoni Vidal Ferrando», *Revista Recvll*, 1 d'abril de 2012.

FIOL, Bartomeu: «La parenta rica d'Antoni Vidal Ferrando», *Diari de Balears*, 3 de febrer de 2004.
—: «Del Montmartre de Santanyí», *Diari de Balears*, novembre de 2005.

FRONTERA, Guillem: «Aigües desprotegides», *Última Hora*, 18 de febrer de 2018.
—: «La fúria de Vidal Ferrando», *Ara Balears*, 15 de maig de 2020.

GAYÀ, Víctor: «Una època sense èpica», *El Temps*, 29 de maig de 2007.

GUASP, Joan: «Vidal Ferrando debuta en el terreny de l'assaig literari», *El Mirall*, num. 215, gener-febrer de 2011.

GUILLAMON, Julià: «Una infància de postguerra en Santanyí», *La Vanguardia*, 19 de novembre de 1999.

GUIXÀ, Pere: «Ecos que no s'apaguen», *La Vanguardia*, 4 de juny de 2014.

ISERN, Joan Josep: «La mar i el mite», *Avui*, 24 de novembre de 1994.

JANER MANILA, Gabriel: «Amors i laberints», *Diario de Mallorca*, 26 de febrer de 2011.

LLÀTZER MARTORELL, Arantxa: «L'última obra d'un domador de lletres», *Caràcters*, 90-91, tercera època, 2021.

LLAUGER, Miquel Àngel: «Calvari: l'evangeli segons un altre de tants», *Caràcters*, 95, 20 d'octubre de 2022.

LLAVINA, Jordi: «Fustes d'un naufragi», *Presència*, 29 de juny de 2012.
—: «El mar i la memòria en versos d'Antoni Vidal Ferrando, premi Carles Riba», *Ara*, 27 d'abril de 2022.

LLOMPART, Josep Maria: Pròleg a *Racó de n'Aulet*. Palma: Moll, 1986.

LLORCA, Vicenç: «Antoni Vidal Ferrando: El batec de les pedres», *Serra d'Or*, núm. 442, octubre de 1996, p. 68-69.
—: «L'illa dels dòlmens», *Serra d'Or*, núm. 575, novembre de 2007, p. 64.
—: «Amors i laberints», *Serra d'Or*, núm. 617, maig de 2011, p. 75.
—: «El gebre als vidres (Recreacions, poesia)», *Revista Lletres*, 1 de juliol de 2012.

LÓPEZ CRESPI, Miquel: «Antoni Vidal Ferrando. Entrevista», *El Mirall*, 46, juny-juliol de 1991.

MARGARIT, Joan: «La razón y la muerte». Pròleg a *El jardí de les delícies / El jardín de las delicias*. Madrid: Calambur, 2005.

MARTORELL, Pere Joan: «Allà on crema l'herba», *Diari de Balears*, 14 d'abril de 2008.
—: «Aigües desprotegides», *Última Hora*, 25 de febrer de 2018.

- MAS FERRÀ, Miquel: «La mà del poeta», *Última Hora*, 23 de novembre de 1999.
- MESQUIDA, Joan Antoni i SEGUÍ, Gabriel: *Mestres i artistes. Homenatge*. Palma: Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear, 1990.
- MIR, Gregori: «La visión del poeta», *Diario de Mallorca*, 13 d'agost de 2000.
- PARCERISAS, Francesc: «El silenci i la necessitat», Pròleg a *Vint hiverns a Montmartre*. Palma: El Tall, 2005.
- : «Gran èpica», *El País* «Quadern», 14 de juliol de 1994.
- PIETRELLI, Lucia: «L'arrel agafada», *Llabor Cultural*, 16 d'octubre de 2015.
- : «D'un assassí a un sant. L'obra narrativa d'Antoni Vidal Ferrando». Pròleg a *Cicle d'Almandaia*. Pollença: El Gall, 2015.
- PLANAS, Antoni Miquel: «Antoni Vidal Ferrando. Amor a les paraules» a *Mots, món i mites (Converses amb escriptors)*. Palma: Tià de sa Real, núm. 47, 1996, p. 133-138.
- PLANAS, Xevi: «Antoni Vidal Ferrando», *Presència*, núm. 2045, 6-12 de maig de 2011.
- POMAR, Jaume: «¿Una recerca de la bellesa o una ètica de la realitat?», Pròleg a *Cartes a Lady Hamilton*. Barcelona: Columna, 1990.
- PONS, Damià: «El darrer llibre d'Antoni Vidal Ferrando», *Última Hora*, 15 de gener de 2005.
- PONS, Miquel: «Presentació del Calvari d'Antoni Vidal Ferrando», *Lluc*, núm. 771, novembre-desembre de 1992.
- PONS, Pere Antoni: «La niebla de Vidal Ferrando», *Última Hora*, 6 de març de 2022.
- PONS, Ponç: «Antoni Vidal Ferrando guanya la Flor Natural dels Jocs Florals de Barcelona», *El Mirall*, núm. 68, maig-juny de 1994.
- PONS ALORDA, Jaume C.: «Els més que negres miralls negres d'Antoni Vidal Ferrando», *Ara Balears*, 24 de setembre de 2014.
- : «Apocalíptic Antoni Vidal Ferrando», *El Temps*, 22 de març de 2022.
- PORTELL i CLAR, Sebastià: «Els miralls negres d'Antoni Vidal Ferrando», *Núvol*, 16 de gener de 2014.
- RAFART, Susanna: «Antoni Vidal Ferrando o la inescotable providència del mot». Pròleg a *Allà on crema l'herba: Obra poètica (1986-2007)*. Pollença: Edicions del Salobre, 2008.
- RAYÓ, Miquel: «Les llunes i els calàpets d'Antoni Vidal Ferrando», *El Mirall*, núm. 69, juliol-agost de 1994.
- ROS, Cristina: «Si no ets capaç de mirar una rosa, no podràs veure l'Univers», *Ara*, 24 de gener de 2018.
- ROSSELLÓ BOVER, Pere: Introducció a *El jardí de les delícies / El jardín de las delicias*. Madrid: Calambur, 2005.

- : «Els ferros niquelats de la memòria: una aproximació a la poesia d'Antoni Vidal Ferrando», dins *Estudis de llengua i literatura catalanes / XLII*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001.
- : «Antoni Vidal Ferrando, tots els colors dels mots», *Reduccions*, núm. 47, novembre de 1990.
- : «La mà del jardiner: una nova versió de la novel·la de postguerra», *Lluc*, núm. 812, 1999.
- : «*Cap de cantó* d'Antoni Vidal Ferrando. Sota el signe del jardí de les delícies», *Lluc*, núm. 840, juliol-agost de 2004.
- ROUREDA, Jordi: «A dues veus», *Caràcters*, núm. 41, octubre de 2007.
- RUIZ SALOM, Maria: «Els dotze miralls de Vidal Ferrando», *Caràcters*, 2 de juny de 2014.
- SALVADOR, Vicent: Pròleg a *Bandera blanca*. Barcelona: Proa, 1994.
- SERRAHIMA, Xavier: «La narrativa d'Antoni Vidal Ferrando», *Caràcters*, 95, 20 d'octubre de 2022.
- : «Poesia, llum (molt més) enllà de la boira», *Catorze*, 24 de febrer de 2022.
- SORO, Selena: «Diré el teu nom fins que el sol sigui pols», *Ara Balears*, 2 de setembre de 2023.
- UMBERT-REXACH, Enric: «Antoni Vidal Ferrando publica *Si entra boira no tindrè on anar*, una bella metàfora de la vida», *La Veu dels llibres*, 16 d'abril de 2022.
- VADELL VALLBONA, Pau: «Un cap de cantó on hi neixen versos», *Caràcters*, 95, 20 d'octubre de 2022.
- VIDAL, Miquel Àngel: «On crema l'esperit», *Diari de Balears*, 19 de juliol de 2008.
- : *Antoni Vidal Ferrando. La mà de l'escriptor*. Palma: Lleonard Muntaner, 2021.
- : «En el 75è aniversari d'Antoni Vidal Ferrando», *Serra d'Or*, núm. 731, novembre de 2020.
- VIDAL FERRANDO, Antoni: «Creació literària: teoria i experiència», conferència a l'Escola de Formació en Mitjans Didàctics. *S'Esclop*, núm. 22, juliol-agost de 2005, i núm. 23, setembre-octubre de 2005.
- : «La memòria és ben poca cosa i l'art és curt» al llibre *Miquel Vanrell, entre l'acció i la paraula*, coord. per Antoni Vidal Ferrando i Emili de Balanzó. Maó: Ed. Arrela, 2017.
- : «D. Sam Abrams, una veu imprescindible». Al llibre d'Isabel Graña Zapata (ed.), *D. Sam Abrams, el compromís amb la literatura*. Palma: Lleonard Muntaner Editor, 2022.
- VIDAL MUNAR, Isabel: *Bernat Vidal i Tomàs i el quinzenal Santanyí*. Palma: PAMSA-UIB, 2016.

Aquest trenta-vuitè Retrat està patrocinat per

© Miquel Àngel Vidal

Primera edició: març de 2024

Dipòsit Legal: B 2620-2024

ISSN: 1885-2742

Edita: Associació d'Escriptors en Llengua Catalana

Canuda, 6, 5è pis (Ateneu Barcelonès)

08002 Barcelona

www.escriptors.cat

aelc@escriptors.cat

Fotografia: Carme Esteve

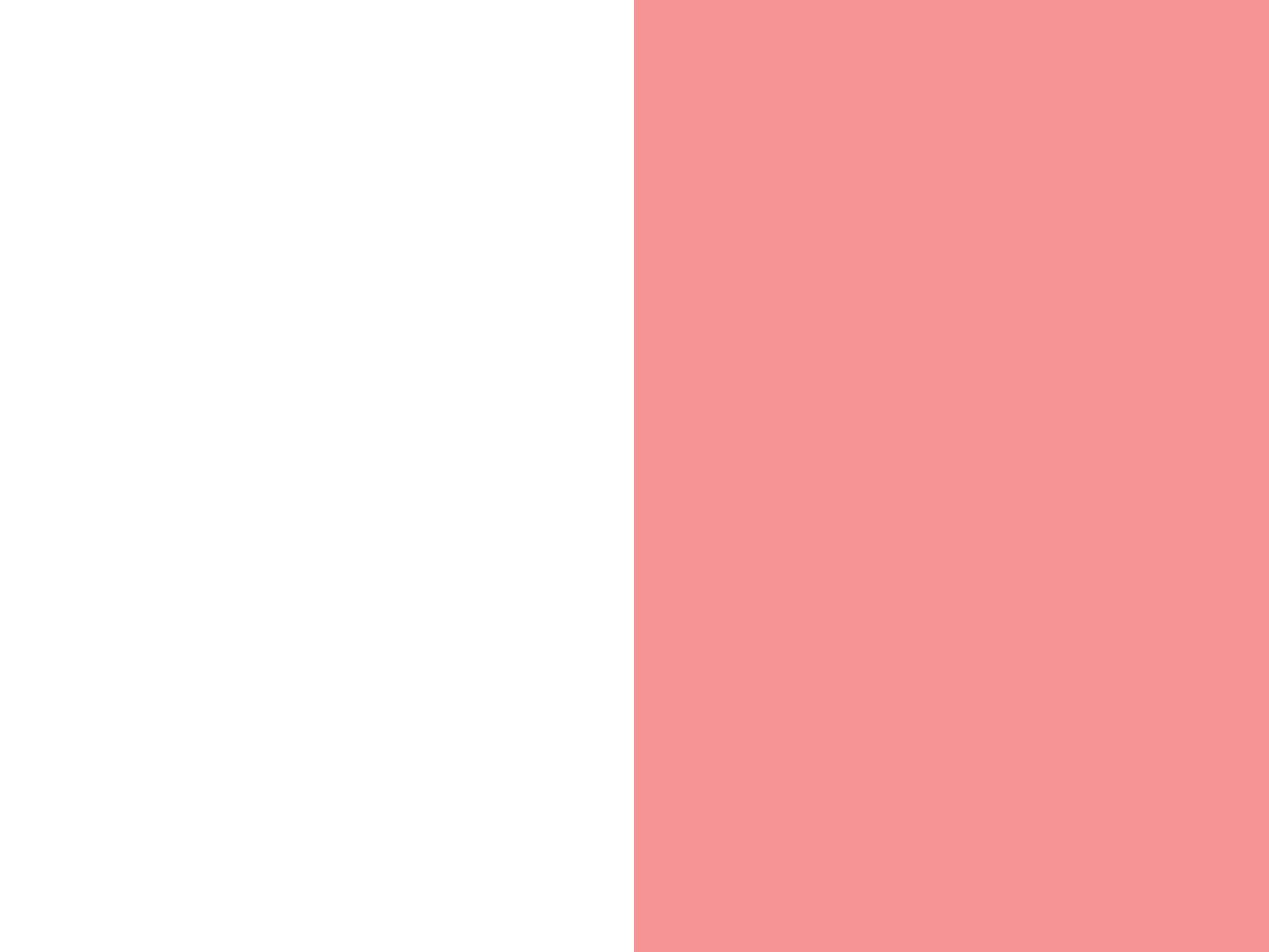
Disseny: Dídac Ballester

Edició: Insòlit

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, llevat d'excepció prevista per la llei. Dirigiu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar fragments d'aquesta obra.

imprès amb paper de boscos sostenibles

Canuda, 6, 5è. 08002 Barcelona
933 027 828 · aelc@escriptors.cat · escriptors.cat

